

P L S K I
FADN

SYSTEM ZBIERANIA I WYKORZYSTYWANIA
DANYCH RACHUNKOWYCH Z GOSPODARSTW ROLNYCH

Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2007 roku

Część II. Analiza wyników standardowych

WARSZAWA 2008

Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2007 roku

Część II. Analiza wyników standardowych

OPRACOWAŁ ZESPÓŁ:

dr inż. Lech Goraj
dr inż. Dariusz Osuch
mgr inż. Renata Płonka

Warszawa 2008

Redakcja techniczna

Dariusz Osuch

Renata Płonka

Projekt okładki

Dział Wydawnictw

ISBN 978-83-7658-004-3

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej

- Państwowy Instytut Badawczy

Zakład Rachunkowości Rolnej

00-950 Warszawa, ul. Świętokrzyska 20, skr. poczt. nr 984

Tel.: (0 22) 505 44 39

Tel./faks: (0 22) 826 93 22

E-mail: portal@fadn.pl

Internet: www.fadn.pl; www.polskifadn.eu

Spis treści

1. Uwagi wstępne	7
2. Analiza rozkładów liczebności gospodarstw rolnych w regionach FADN i w polu obserwacji Polskiego FADN	8
2.1. Region Pomorze i Mazury	8
2.2. Region Wielkopolska i Śląsk	9
2.3. Region Mazowsze i Podlasie	9
2.4. Region Małopolska i Pogórze.....	10
2.5. Pole obserwacji Polskiego FADN	11
3. Analiza wyników standardowych	12
3.1. Analiza wyników standardowych według typów rolniczych	12
3.1.1. Analiza zasobów i standardowej nadwyżki bezpośredniej według typów rolniczych	12
3.1.2. Analiza wyników standardowych według typów rolniczych	14
3.2. Analiza wyników standardowych według klas wielkości ekonomicznej	24
3.2.1. Analiza zasobów i standardowej nadwyżki bezpośredniej według klas wielkości ekonomicznej	24
3.2.2. Analiza wyników standardowych według klas wielkości ekonomicznej	26
3.3. Analiza wyników standardowych według klas powierzchni użytków rolnych	37
3.3.1. Analiza zasobów i standardowej nadwyżki bezpośredniej według klas powierzchni użytków rolnych	37
3.3.2. Analiza wyników standardowych według klas powierzchni użytków rolnych	39
3.4. Wnioski	49

Spis wykresów

Wykres 1	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Pomorze i Mazury	8
Wykres 2	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Wielkopolska i Śląsk	9
Wykres 3	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Mazowsze i Podlasie	10
Wykres 4	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Małopolska i Pogórze	10
Wykres 5	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w polu obserwacji Polskiego FADN.....	11
Wykres 6	Struktura powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych	12
Wykres 7	Struktura pogłowia zwierząt (w przeliczeniu na LU) według typów rolniczych.....	13
Wykres 8	Struktura osób pełnozatrudnionych (w przeliczeniu na AWU) według typów rolniczych	13
Wykres 9	Struktura wytworzonej wartości standardowej nadwyżki bezpośredniej według typów rolniczych	14
Wykres 10	Poziom i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według typów rolniczych	14
Wykres 11	Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według typów rolniczych	15
Wykres 12	Struktura produkcji ogółem według typów rolniczych	16
Wykres 13	Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według typów rolniczych	17
Wykres 14	Struktura kosztów ogółem według typów rolniczych.....	18
Wykres 15	Wskaźnik względnej wysokości kosztów według typów rolniczych.....	18
Wykres 16	Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według typów rolniczych	19
Wykres 17	Struktura kosztów bezpośrednich według typów rolniczych.....	19
Wykres 18	Relacja amortyzacji do wartości dodanej brutto według typów rolniczych	20
Wykres 19	Relacja kosztów czynników zewnętrznych do wartości dodanej netto według typów rolniczych	20
Wykres 20	Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych	21
Wykres 21	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych.....	22
Wykres 22	Udział dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według typów rolniczych	22
Wykres 23	Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych	23
Wykres 24	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według typów rolniczych	23
Wykres 25	Struktura powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej	24
Wykres 26	Struktura pogłowia zwierząt (w przeliczeniu na LU) według klas wielkości ekonomicznej.....	25
Wykres 27	Struktura pełnozatrudnionych (w przeliczeniu na AWU) według klas wielkości ekonomicznej.....	25
Wykres 28	Struktura wytworzonej wartości standardowej nadwyżki bezpośredniej według klas wielkości ekonomicznej.....	26
Wykres 29	Poziom i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według klas wielkości ekonomicznej.....	27
Wykres 30	Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według klas wielkości ekonomicznej.....	27
Wykres 31	Struktura produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej	28
Wykres 32	Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej	29
Wykres 33	Struktura kosztów ogółem według klas wielkości ekonomicznej	30

Wykres 34	Wskaźnik względnej wysokości kosztów według klas wielkości ekonomicznej	30
Wykres 35	Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej....	31
Wykres 36	Struktura kosztów bezpośrednich według klas wielkości ekonomicznej.....	32
Wykres 37	Relacja amortyzacji do wartości dodanej brutto według klas wielkości ekonomicznej	32
Wykres 38	Relacja kosztów czynników zewnętrznych do wartości dodanej netto według klas wielkości ekonomicznej.....	33
Wykres 39	Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej.....	34
Wykres 40	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej.....	35
Wykres 41	Udział dopłat do działalności operacyjnej w dochodzie z rodzinnego gospodarstwa rolnego według klas wielkości ekonomicznej.....	35
Wykres 42	Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	36
Wykres 43	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	36
Wykres 44	Struktura liczby gospodarstw rolnych według klas powierzchni użytków rolnych.....	37
Wykres 45	Struktura powierzchni użytków rolnych według klas powierzchni użytków rolnych.....	37
Wykres 46	Struktura pogłowia zwierząt (w przeliczeniu na LU) według klas powierzchni użytków rolnych.....	38
Wykres 47	Struktura osób pełnozatrudnionych (w przeliczeniu na AWU) według klas powierzchni użytków rolnych.....	38
Wykres 48	Struktura wytworzonej wartości standardowej nadwyżki bezpośredniej według klas powierzchni użytków rolnych.....	39
Wykres 49	Poziom i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według klas powierzchni użytków rolnych.....	40
Wykres 50	Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według klas powierzchni użytków rolnych.....	40
Wykres 51	Struktura produkcji ogółem według klas powierzchni użytków rolnych.....	41
Wykres 52	Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według klas powierzchni użytków rolnych.....	42
Wykres 53	Struktura kosztów ogółem według klas powierzchni użytków rolnych.....	42
Wykres 54	Wskaźnik względnej wysokości kosztów według klas powierzchni użytków rolnych.....	43
Wykres 55	Relacja kosztów bezpośrednich w produkcji ogółem według klas powierzchni użytków rolnych.....	44
Wykres 56	Struktura kosztów bezpośrednich według klas powierzchni użytków rolnych	44
Wykres 57	Relacja amortyzacji do wartości dodanej brutto według klas powierzchni użytków rolnych....	45
Wykres 58	Relacja kosztów czynników zewnętrznych do wartości dodanej netto według klas powierzchni użytków rolnych.....	45
Wykres 59	Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas powierzchni użytków rolnych	46
Wykres 60	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas powierzchni użytków rolnych	47
Wykres 61	Udział dopłat do działalności operacyjnej w dochodzie z rodzinnego gospodarstwa rolnego według klas powierzchni użytków rolnych	47
Wykres 62	Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według klas powierzchni użytków rolnych.....	48
Wykres 63	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według klas powierzchni użytków rolnych.....	48

Wykaz skrótów

AWU	- jednostka przeliczeniowa pracy (ang. Annual Work Unit).
c.u.	- jednostka monetarna (ang. currency unit).
CAP	- Wspólna Polityka Rolna (ang. Common Agricultural Policy).
DG-AGRI	- Dyrekcja Generalna do Spraw Rolnictwa (ang. Directorate-General Agriculture).
EC	- Komisja Europejska (ang. European Commission).
ESU	- europejska jednostka wielkości (ang. European Size Unit).
EU	- Unia Europejska (ang. European Union).
euro	- jednostka monetarna, obowiązująca w większości Krajów Członkowskich Unii Europejskiej.
EUROSTAT	- Urząd Statystyczny Unii Europejskiej.
FADN	- Sieć Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych (ang. Farm Accountancy Data Network).
FWU	- jednostka przeliczeniowa pracy członków rodziny (ang. Family Work Unit).
GUS	- Główny Urząd Statystyczny.
IERiGŻ- PIB	- Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej- Państwowy Instytut Badawczy.
LU	- jednostka przeliczeniowa zwierząt (ang. Livestock Unit).
Polski FADN	- System Zbierania i Wykorzystywania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych.
SGM	- standardowa nadwyżka bezpośrednia (ang. Standard Gross Margin).
UAA	- ziemia użytkowana dla celów rolniczych = użytki rolne (ang. Utilized Agricultural Area).

1. Uwagi wstępne

Publikacja jest drugą częścią Wyników standardowych¹.

Przedmiotem zaprezentowanej dalej analizy są wybrane wyniki uzyskane przez gospodarstwa rolne prowadzące rachunkowość w ramach systemu zbierania i wykorzystywania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych (Polskiego FADN) w 2007 r. Wyniki te zostały obliczone na podstawie danych z reprezentatywnej statystycznie próby gospodarstw rolnych, których wielkość ekonomiczna, ustalona na podstawie danych rachunkowych i parametrów SGM'2002², wynosiła co najmniej 2 ESU. Analizowane dane są reprezentatywne dla pola obserwacji Polskiego FADN liczącego 753 253 gospodarstw towarowych w Polsce w analizowanym roku.

Celem analizy jest ocena sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolnych znajdujących się w polu obserwacji Polskiego FADN w 2007 r.

Analizę wykonano dla gospodarstw pogrupowanych według typów rolniczych (TF8), klas wielkości ekonomicznej (ES6), klas wielkości obszarowej (UAA6). Dodatkowo zaprezentowano rozkłady gospodarstw rolnych w poszczególnych regionach według typów rolniczych i klas wielkości ekonomicznej. Ocena sytuacji ekonomicznej w regionach nie była jednak przedmiotem tego opracowania³.

Do analizy wykorzystano wybrane zmienne charakteryzujące populację, zasoby produkcyjne gospodarstwa, strukturę produkcji i kosztów, dopłaty do działalności operacyjnej oraz dochód z gospodarstwa rolnego.

Analizę podzielono na dwie części. W pierwszej zaprezentowano rozkłady gospodarstw w polu obserwacji Polskiego FADN całego kraju i poszczególnych regionów FADN. Natomiast w drugiej przedstawiono analizę wybranych zmiennych: analizę rozpoczyna przedstawienie podstawowych zasobów będących w dyspozycji gospodarstw rolnych, a także struktura standardowej nadwyżki bezpośredniej. W następnej kolejności zaprezentowano wyniki uzyskane w poszczególnych grupach gospodarstw.

¹ Goraj, L.; Osuch D.; Płonka R.: „Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2007 r. Część I. Wyniki standardowe”, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2008.

² Metodologia liczenia współczynników SGM dla rolniczych działalności produkcyjnych została szczegółowo omówiona w raporcie: Skarżyńska A.; Goraj L.; Ziętek I.: PW nr 4 „Metodologia SGM „2002” dla typologii gospodarstw rolnych w Polsce”, raport PW nr 4, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2005.

³ Patrz: przypis 4, na str. 8

2. Analiza rozkładów liczebności gospodarstw rolnych w regionach FADN⁴ i w polu obserwacji Polskiego FADN

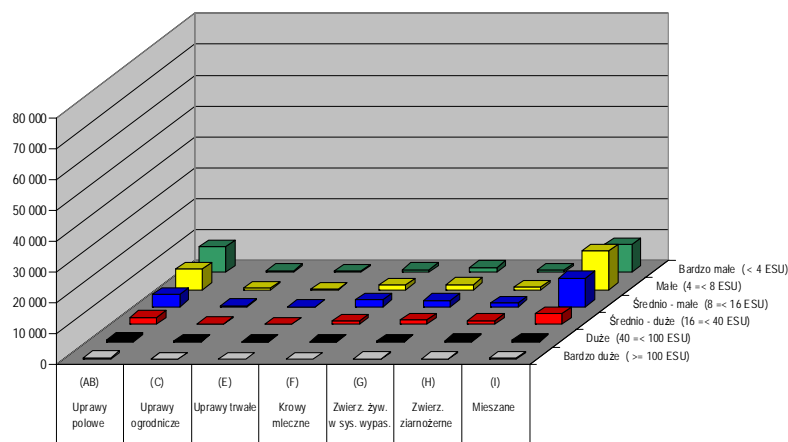
2.1. Region Pomorze i Mazury

Bieżący rozdział zawiera analizę rozkładu gospodarstw znajdujących się w polach obserwacji poszczególnych regionów FADN oraz w polu obserwacji Polskiego FADN całego kraju według dwóch klasyfikacji obowiązujących we Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych⁵: wielkości ekonomicznej i typu rolniczego.

2.1. Region Pomorze i Mazury

Pole obserwacji regionu 785 (Pomorze i Mazury) reprezentowało 76 863 gospodarstwa. Najbardziej liczną grupę stanowiły gospodarstwa z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą (typ I – 34 908 gospodarstw) oraz gospodarstw wyspecjalizowane w uprawach polowych (typ AB – 22 348 gospodarstw). Biorąc pod uwagę klasy wielkości ekonomicznej, gospodarstwa skoncentrowane były w klasach od 2 do 16 ESU. W klasach tych znajdowało się 83% gospodarstw z tego regionu (patrz: Wykres 1).

Wykres 1 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Pomorze i Mazury

⁴ Szczegółowe informacje na temat wyników uzyskanych przez gospodarstwa rolne w poszczególnych regionach FADN można znaleźć:

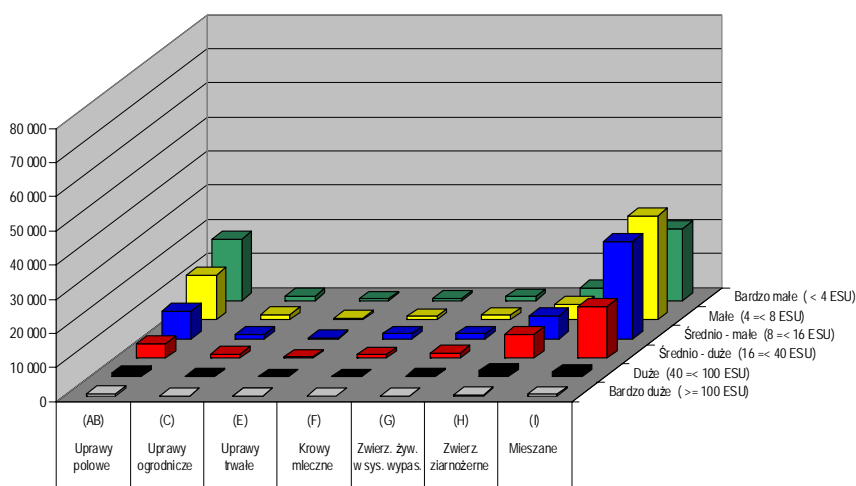
1. Brzezick R.; Mikołajczyk I.; Wituszyńska A.: „Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2007 r. Region FADN 785 Pomorze i Mazury Część I. Wyniki standardowe oraz Część II. Analiza wyników standardowych, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2009.
2. Smolik A.; Olewnik E.: „Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2007 r. Region FADN 790 Wielkopolska i Śląsk Część I. Wyniki standardowe oraz Część II. Analiza wyników standardowych, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2009.
3. Osuch D.; Zmarzłowski K.: „Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2007 r. Region FADN 795 Mazowsze i Podlasie Część I. Wyniki standardowe oraz Część II. Analiza wyników standardowych, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2009.
4. Tarasiuk R.: „Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2007 r. Region FADN 800 Małopolska i Pogórze Część I. Wyniki standardowe oraz Część II. Analiza wyników standardowych, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2009.

⁵ Commission Decision 2003/369/EC: of 16 May 2003 amending Decision 85/377/EEC establishing a Community typology for agricultural holdings (notified under document number C(2003) 1557).

2.2. Region Wielkopolska i Śląsk

W regionie Wielkopolska i Śląsk znajdowało się ponad dwa razy więcej gospodarstw niż w regionie Pomorze i Mazury. Pole obserwacji regionu 790 (Pomorze i Mazury) reprezentowało 184 841 gospodarstw. Najbardziej liczną grupę stanowiły gospodarstwa z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą (ponad 50% gospodarstw z tego regionu), następnie gospodarstwa nastawione na uprawę polową (25% gospodarstw). Region ten wyróżnia się wśród innych regionów grupą gospodarstw nastawionych na chów zwierząt ziarnożernych. W przypadku rozkładu gospodarstw w klasach wielkości ekonomicznej, dominowały gospodarstwa do 16 ESU (80% gospodarstw) (patrz: Wykres 2).

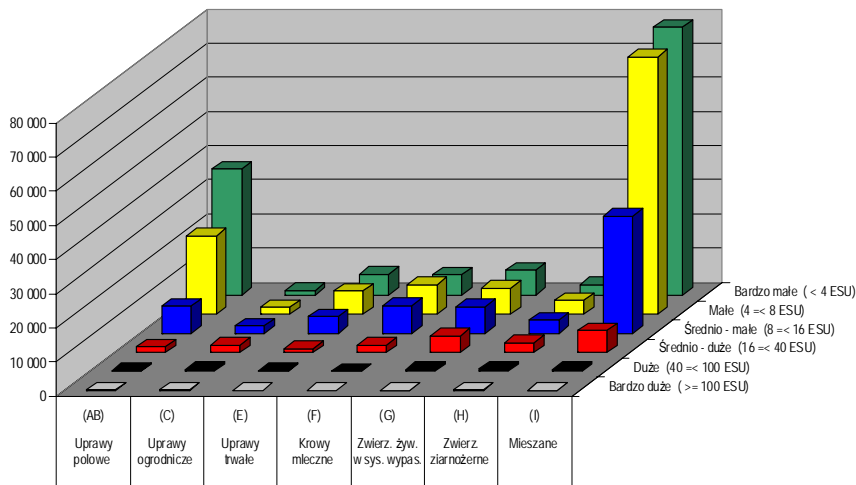
Wykres 2 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Wielkopolska i Śląsk

2.3. Region Mazowsze i Podlasie

W polu obserwacji Polskiego FADN najwięcej gospodarstw znajdowało się w regionie 795 (Mazowsze i Podlasie). Region ten reprezentowało 361 791 gospodarstw, co stanowiło 48% gospodarstw znajdujących się w polu obserwacji. Tak jak w poprzednich dwóch regionach dominowały gospodarstwa o typie z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą (54% gospodarstw z tego regionu) oraz o typie uprawy polowe (19%). W tym regionie 93% stanowiły gospodarstwa znajdujące się w klasie ekonomicznej do 16 ESU. W porównaniu z innymi regionami, region ten dominował w chowie krów mlecznych oraz zwierząt żywionych w systemie wypasowym (15% gospodarstw z tego regionu) oraz w uprawach trwałych (5% gospodarstw) (patrz: Wykres 3).

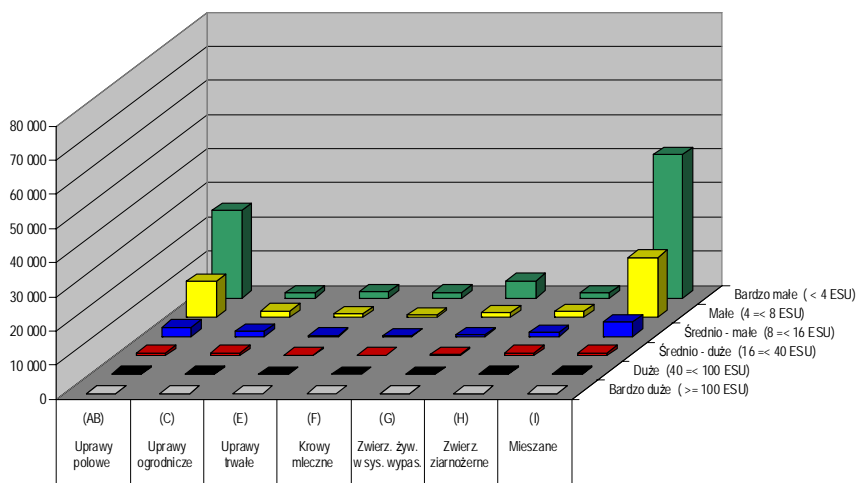
Wykres 3 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Mazowsze i Podlasie

2.4. Region Małopolska i Pogórze

Pole obserwacji regionu 800 (Małopolska i Pogórze) reprezentowało 129 748 gospodarstw. Dominowały również gospodarstwa z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą (50% gospodarstw) oraz zajmujące się uprawami polowymi (31%). Gospodarstwa z tego regionu charakteryzowały się wyraźnie mniejszą siłą ekonomiczną. W 89% znajdowały się w klasie wielkości ekonomicznej do 8 ESU (patrz: Wykres 4). Ponadto aż 72% gospodarstw w tym regionie dysponowało powierzchnią użytków rolnych do 10 ha.

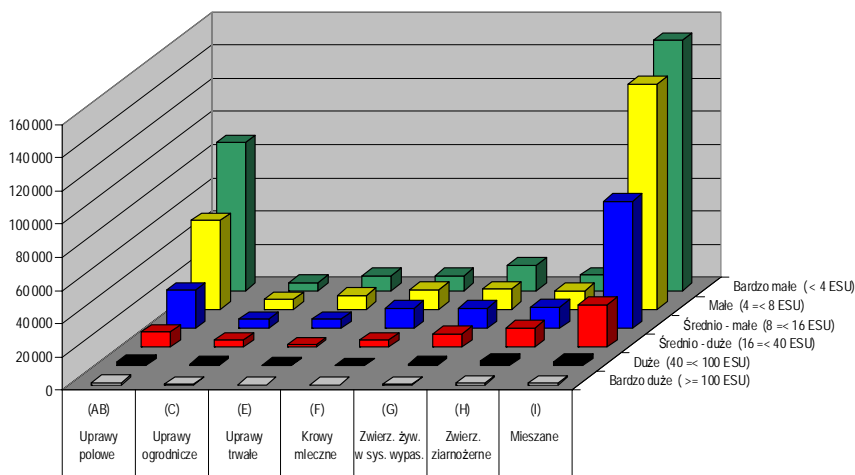
Wykres 4 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Małopolska i Pogórze

2.5. Pole obserwacji Polskiego FADN

Zdecydowana większość gospodarstw rolnych włączonych do pola obserwacji Polskiego FADN to gospodarstwa mieszane (tj. z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą) oraz specjalizujące się w uprawach polowych (76%). Biorąc pod uwagę klasy wielkości ekonomicznej były to gospodarstwa do 40 ESU (90%). Warto zauważyć, że grupa gospodarstw o wielkości ekonomicznej powyżej 16 ESU (a więc takich gospodarstw, które w innych krajach jak Holandia czy Belgia, stanowią całość próby gospodarstw uczestniczących w badaniach) stanowi zaledwie ponad 10% gospodarstw w polu obserwacji Polskiego FADN (patrz: Wykres 5).

Wykres 5 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w polu obserwacji Polskiego FADN

3. Analiza wyników standardowych

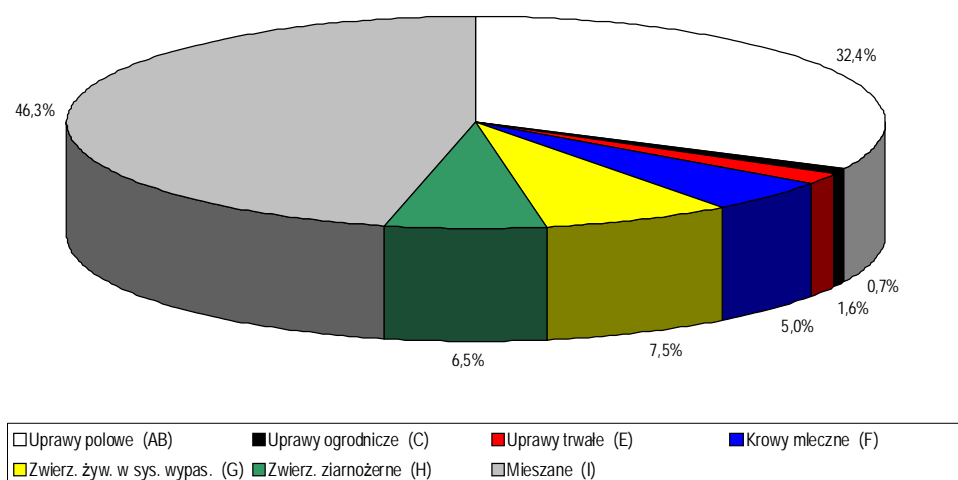
Analizę wyników standardowych podzielono na dwie części: w pierwszej zaprezentowano strukturę zasobów oraz strukturę standardowej nadwyżki bezpośredniej, natomiast w drugiej przeanalizowano wybrane parametry wynikowe. Analizę wykonano dla grup gospodarstw utworzonych według typów rolniczych, klas wielkości ekonomicznej oraz klas wielkości obszarowej.

3.1. Analiza wyników standardowych według typów rolniczych

3.1.1. Analiza zasobów i standardowej nadwyżki bezpośredniej według typów rolniczych

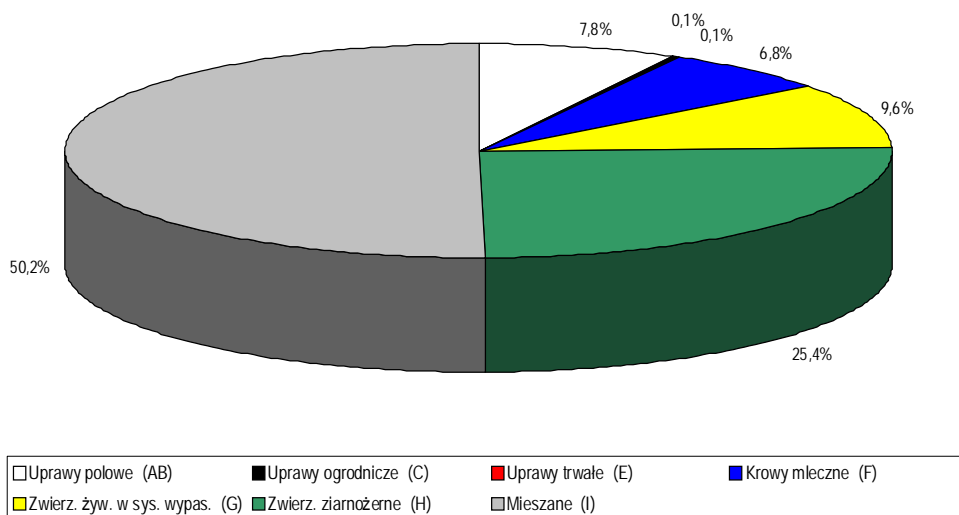
Największy obszar użytków rolnych w polu obserwacji posiadały gospodarstwa z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą oraz gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych (odpowiednio 46,3% i 32,4%), a najmniejszy gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych (0,7%) (patrz: Wykres 6).

Wykres 6 **Struktura powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych**

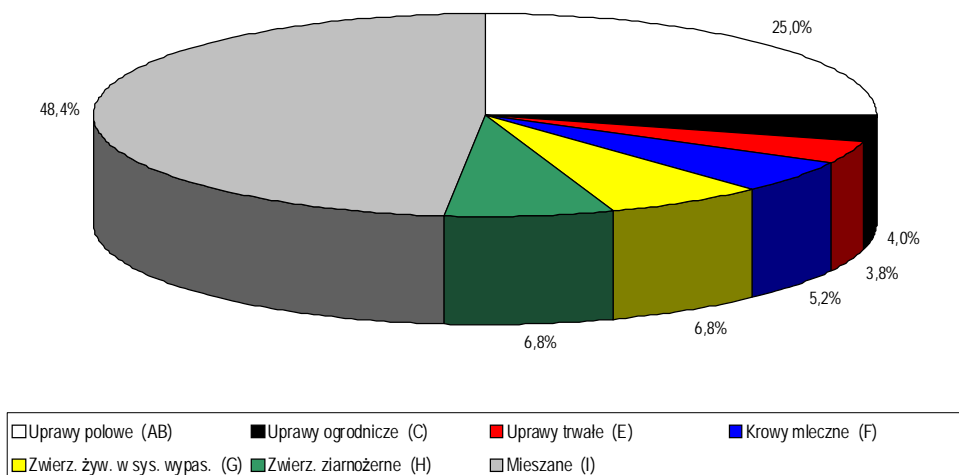
W gospodarstwach z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą znajdowało się prawie 50% pogłowia zwierząt (patrz: Wykres 7).

Wykres 7 **Struktura pogłowia zwierząt (w przeliczeniu na LU) według typów rolniczych**

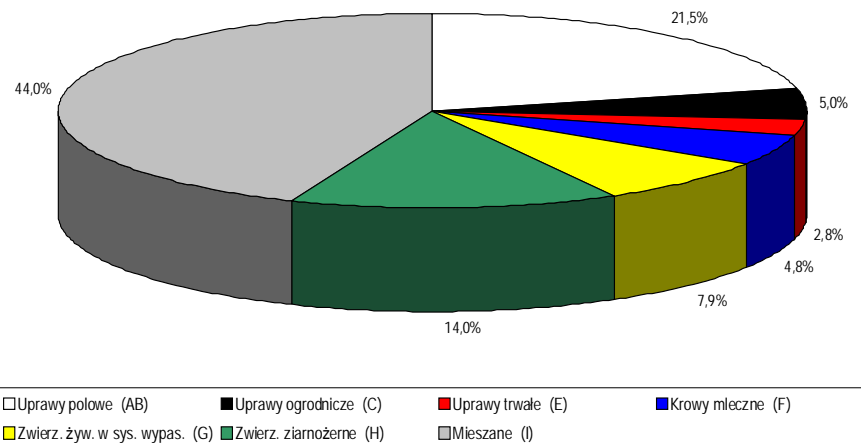
Ten typ gospodarstw (z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą) zaabsorbował prawie 50% osób pełnozatrudnionych (patrz: Wykres 8).

Wykres 8 **Struktura osób pełnozatrudnionych (w przeliczeniu na AWU) według typów rolniczych**

Największy udział w tworzeniu wartości standardowej nadwyżki bezpośredniej miały trzy typy rolnicze. Są to gospodarstwa z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą, gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych oraz w chowie zwierząt ziarnożernych. Udział ten wynosił odpowiednio 44%, 21,5% i 14%. Pozostałe cztery typy łącznie nie przekroczyły 21% standardowej nadwyżki bezpośredniej w badanej zbiorowości (patrz: Wykres 9).

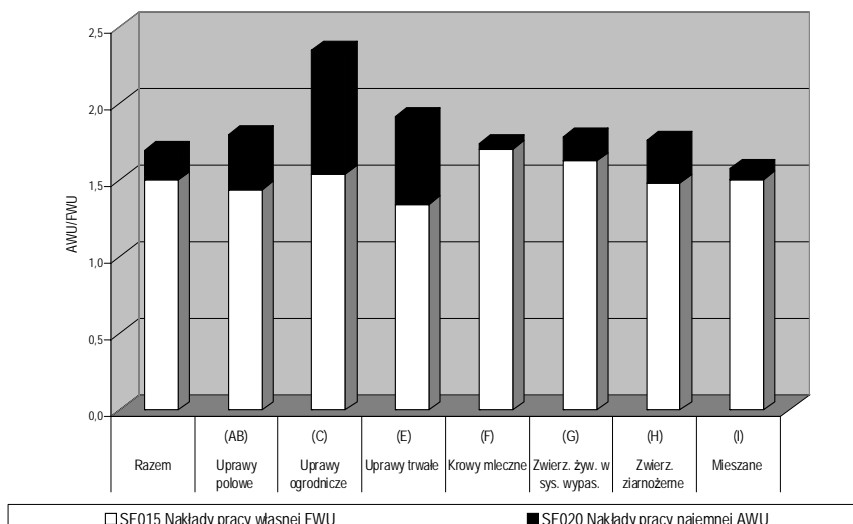
Wykres 9 **Struktura wytworzonej wartości standardowej nadwyżki bezpośredniej według typów rolniczych**

3.1.2. Analiza wyników standardowych według typów rolniczych

Największe nakłady pracy poniosły gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych i w uprawach trwałych. Wśród tych gospodarstw praca najemna stanowiła najwyższy udział w nakładach pracy (odpowiednio: 34% i 30%). W pozostałych typach rolniczych udział pracy najemnej zawierał się w przedziale od 2% do 20%, a nakłady pracy własnej kształtowały się na poziomie 1,5 FWU – jednostki przeliczeniowej pracy członków rodziny (patrz: Wykres 10).

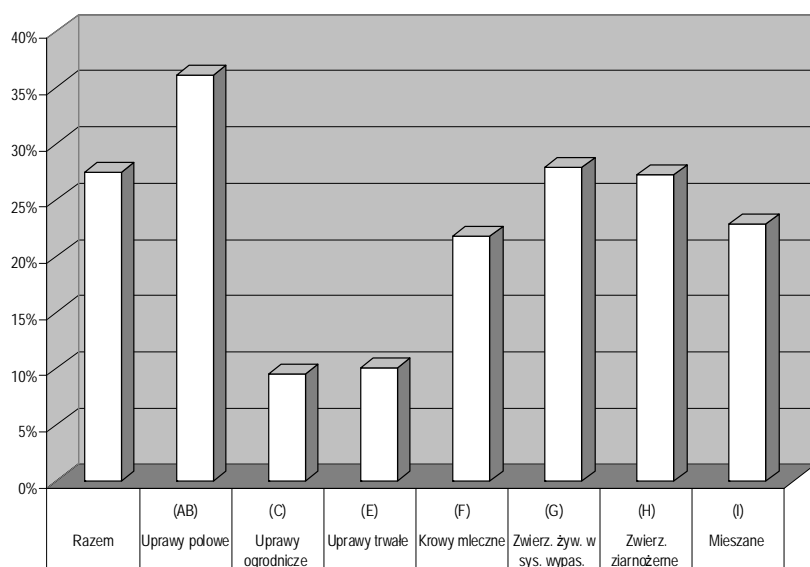
Wykres 10 **Poziom i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według typów rolniczych**

W analizowanych gospodarstwach najczęściej ziemi dodzierżawiały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych – średnio 8,3 ha. Stanowiło to 35% powierzchni użytków rolnych w tym typie. Natomiast gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych i trwałych dodzierżawiały najmniej ziemi od 0,4 do 0,8 ha (patrz: Wykres 11). Sytuacja ta wynika z technologii produkcji: w gospodarstwach ogrodniczych uprawa odbywa się pod osłonami, a w przypadku upraw trwałych w sadach i plantacjach. Oznacza to, że w tych gospodarstwach ziemia nie jest czynnikiem wytwórczym znajdującym się w minimum.

Warto przy tej okazji zauważyć, że największą wartość inwestycji brutto⁶ zrealizowały gospodarstwa ogrodnicze i nastawione na uprawy trwałe. Średnio wartość inwestycji w tych typach przewyższała około 2 razy wartość inwestycji ponoszonych w typie uprawy polowe.

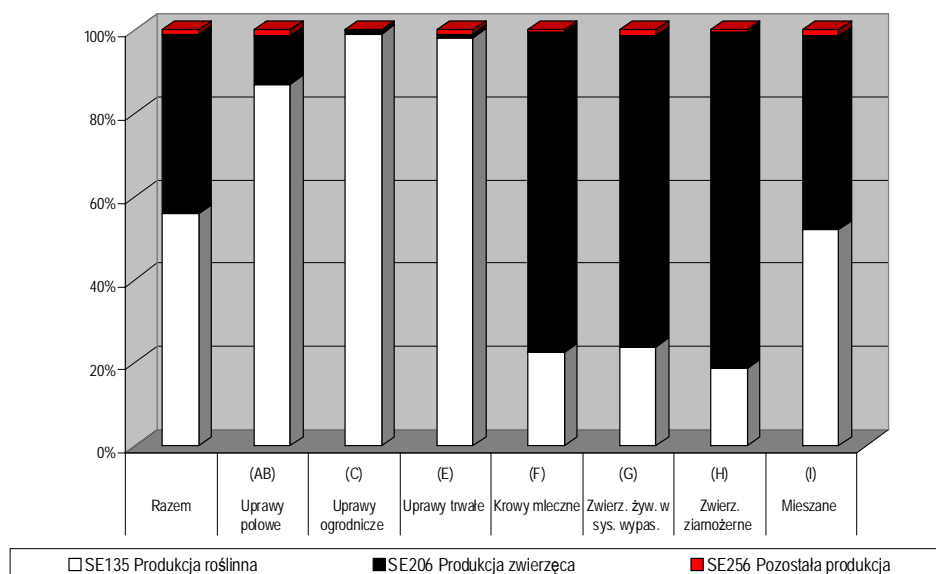
Wykres 11 **Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według typów rolniczych**

⁶ Patrz: przypis 1 na str. 7.

Gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych i ogrodniczych praktycznie całą wartość produkcji uzyskiwały tylko z produkcji roślinnej (około 99%) osiągając tym samym bardzo wysoki poziom specjalizacji. W pozostałych typach specjalistycznych zaobserwowano znacznie większy (kilkuprocentowy) udział innej produkcji rolniczej. W typie mieszanym udział produkcji roślinnej i zwierzęcej jest praktycznie taki sam. Natomiast udział pozostałej produkcji w produkcji ogółem zawierał się w przedziale od 0,3 do 1,5%. Produkcja ta stanowi margines produkcji ogółem (patrz: Wykres 12).

Wykres 12 **Struktura produkcji ogółem według typów rolniczych**

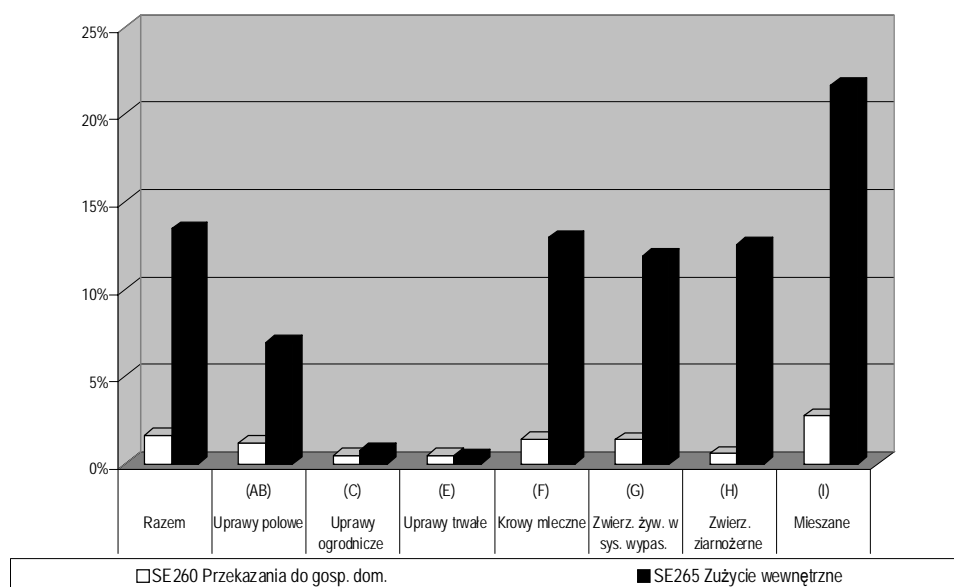

Niski poziom zużycia wewnętrznego i przekazania produktów do gospodarstwa domowego w produkcji ogółem był w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych i w uprawach trwałych. Wynika to z ograniczonych możliwości przekazania niemalże jednorodnego asortymentu produktów tych gospodarstw oraz ze stosowania kwalifikowanego materiału siewnego z zakupu. W przypadku gospodarstw, w których występują zwierzęta (typy F, G, I) udział zużycia wewnętrznego był na podobnym poziomie około 12% (patrz: Wykres 13). Warto jednak zauważyć, że w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych udział pasz własnych w koszcie pasz ogółem⁷ stanowił około 20%. W przypadku gospodarstw nastawionych na chów krów mlecznych i zwierząt żywionych w systemie wypasowym, udział pasz własnych w koszcie pasz ogółem zawierał się w przedziale od 50 do 60%. W tych ostatnich, bowiem istotne znaczenie mają pasze objętościowe wytwarzane przede wszystkim we własnym gospodarstwie – rynek pasz objętościowych jest znikomy.

⁷ Patrz: przypis 1 na str. 7.

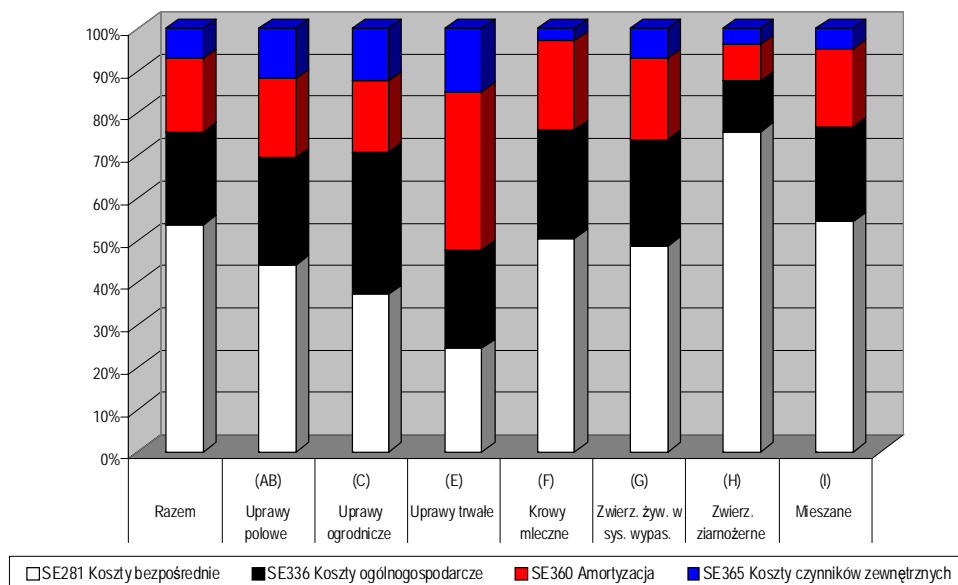
W gospodarstwach specjalistycznych przekazania produktów do gospodarstwa domowego osiągnęły bardzo niski poziom. W gospodarstwach mieszanych były one wielokrotnie większe. Poziom zużycia wewnętrznego oraz przekazania produktów do gospodarstwa rolnego wskazuje na wciąż powszechny w polskim rolnictwie model gospodarstwa tradycyjnego o organicznej strukturze i zarządzaniu.

Wykres 13 **Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według typów rolniczych**

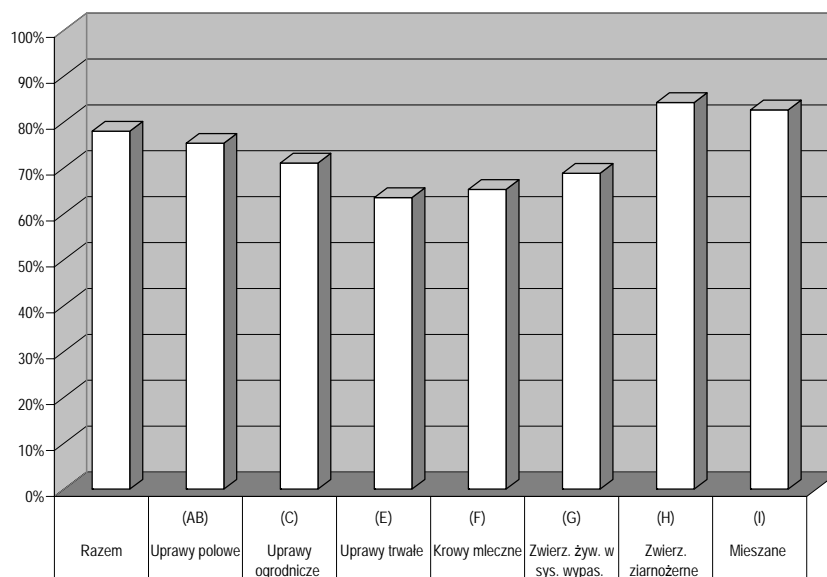
W gospodarstwach, w których występują zwierzęta można zauważyć znaczny (ponad 40%) udział kosztów bezpośrednich w kosztach ogółem. Koszty amortyzacji są najwyższe w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych (sady i plantacje podlegają amortyzacji), a koszty ogólnogospodarcze w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych. Wysokie koszty ogólnogospodarcze w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych wynikają z wysokich kosztów opatu i energii elektrycznej wykorzystywanej do ogrzewania i oświetlania szklarni. Koszty czynników zewnętrznych osiągnęły zbliżony poziom w typach F, G, H oraz I. W pozostałych typach były znacznie wyższe (patrz: Wykres 14). Wysokie koszty bezpośrednie w gospodarstwach zajmujących się tuczem trzody chlewnej i drobiu wiążą się z koniecznością zakupu wysokiej jakości pasz pełnoporcjowych.

Wykres 14 **Struktura kosztów ogółem według typów rolniczych**

Wskaźnik względnej wysokości kosztów, określane często jako koszt wytworzenia 100 zł produkcji, przedstawia relację kosztów ogółem do produkcji ogółem. Wysokie koszty pasz powodują, że efektywność gospodarstw z tuczem trzody i drobiu była bardzo niska, niewiele lepsza była sytuacja gospodarstw o mieszanej produkcji. Zdecydowanie lepiej radziły sobie gospodarstwa sadownicze oraz specjalizujące się w produkcji mleka i bydła. Decydujące w tym wypadku były atrakcyjne ceny na produkty tych gospodarstw (patrz: Wykres 15).

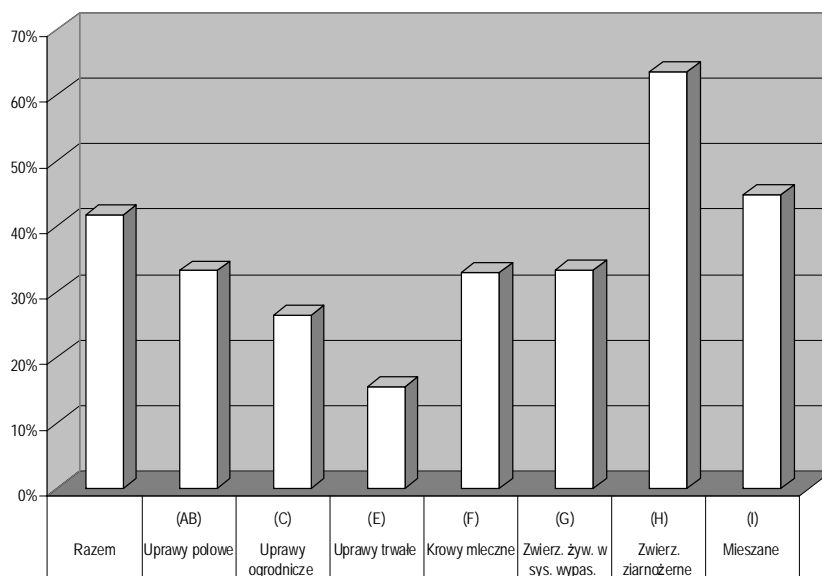
Wykres 15 **Wskaźnik względnej wysokości kosztów według typów rolniczych**

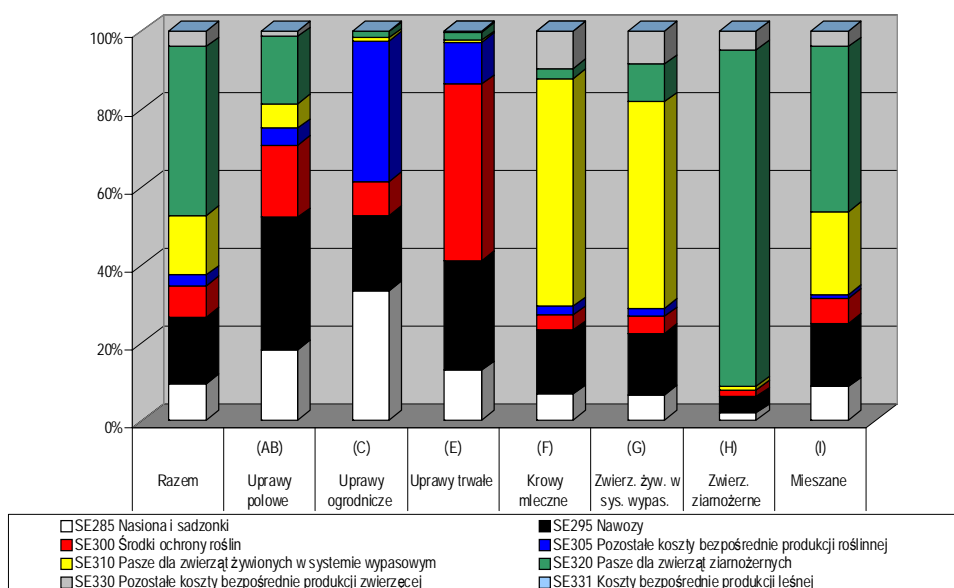
Koszty bezpośrednie w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych stanowiły ponad 60% wartości produkcji. W typach AB, F, G, H oraz I koszty te stanowiły około 30 - 45% wartości produkcji. Natomiast w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych i uprawach trwałych udział ten kształtował się w przedziale od 15 - 26% wartości produkcji.

W gospodarstwach nastawionych na produkcję zwierzęcą (typ F, G, H) podstawowym składnikiem kosztów bezpośrednich były pasze. Natomiast w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych, a przede wszystkim w gospodarstwach nastawionych na produkcję sadowniczą i ogrodniczą – nasiona, środki ochrony roślin i nawozy oraz pozostałe koszty produkcji roślinnej (patrz: Wykres 16 i Wykres 17). Do pozostałych kosztów bezpośrednich produkcji roślinnej zaliczamy między innymi opakowania jednorazowe, sznurek do wspierania pędów, podłoża dla grzybów i roślin szklarniowych, komponenty i materiały do przerobu uszlachetniającego. W gospodarstwach ogrodniczych (a w szczególności nastawionych na uprawę grzybów), to właśnie koszt podłoża był głównym kosztem bezpośrednim.

Wykres 16 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według typów rolniczych

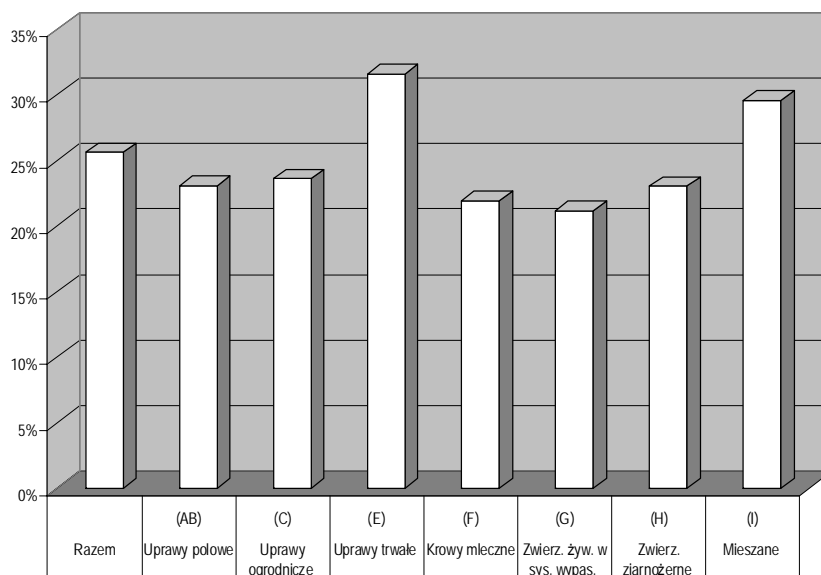

Wykres 17 Struktura kosztów bezpośrednich według typów rolniczych

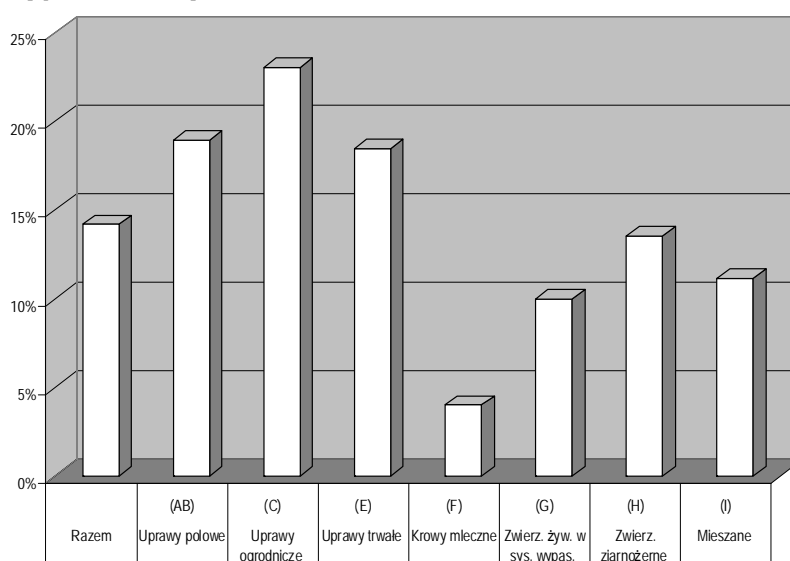
We wszystkich typach rolniczych relacja amortyzacji do wartości dodanej brutto kształtowała się na zbliżonym poziomie 21 - 24%. Jedynie w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych i z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą była znacznie wyższa. Wyniosła odpowiednio 31% i 29% (patrz: Wykres 18).

Wykres 18 Relacja amortyzacji do wartości dodanej brutto według typów rolniczych

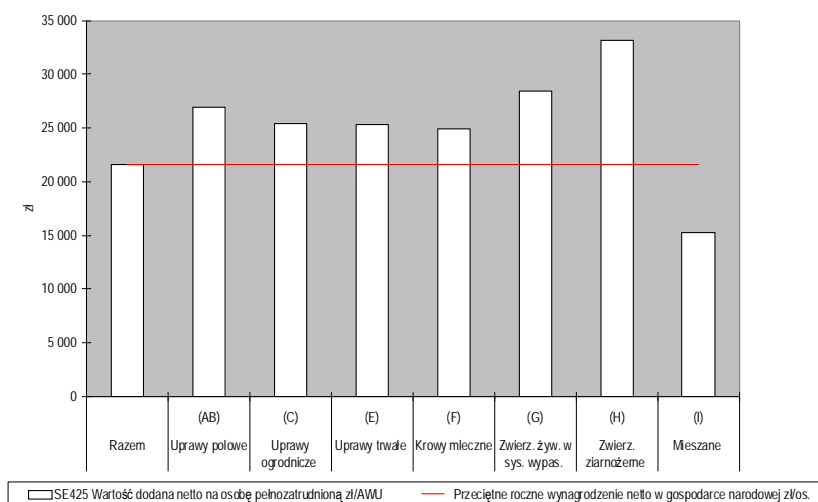
Na uwagę zasługuje fakt, że najwyższą relację kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto miały gospodarstwa ogrodnicze, a najniższą gospodarstwa specjalizujące się w chowie bydła mlecznego. Gospodarstwa ogrodnicze ponosiły największe obciążenia w związku z najmem siły roboczej oraz spłatą odsetek od zaciągniętych kredytów (patrz: Wykres 19).

Wykres 19 Relacja kosztów czynników zewnętrznych do wartości dodanej netto według typów rolniczych

Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną kształtowała się powyżej przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej^a. Tylko w gospodarstwach z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą wartość ta była niższa i wyniosła 15 237 zł. Natomiast najwyższą jej wartość występowała w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych (wynosi 33 151 zł) (patrz: Wykres 20).

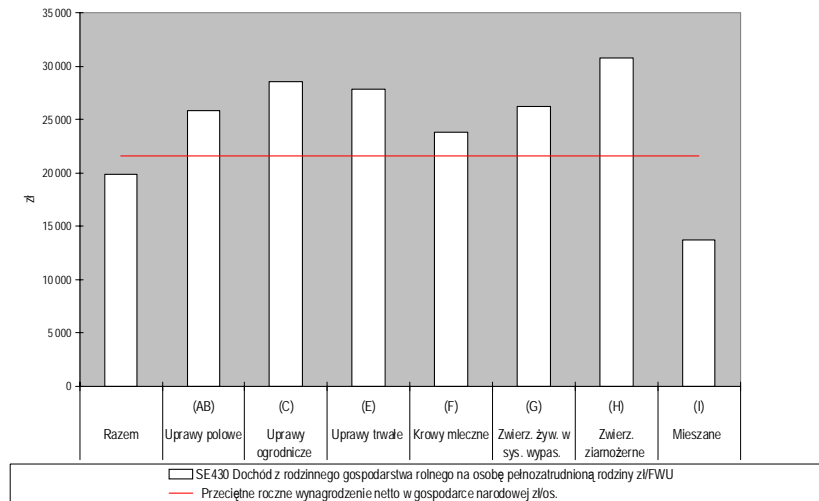
Wykres 20 Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych

Z kolei na wykresie 21 przedstawiono dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (DzRGR) w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną. Był on również najmniejszy w gospodarstwach z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą. Pozostałe typy gospodarstw uzyskały dochody wyższe niż przeciętne roczne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej. Najwyższą wartość dochodu zaobserwowano w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych (30 766 zł).

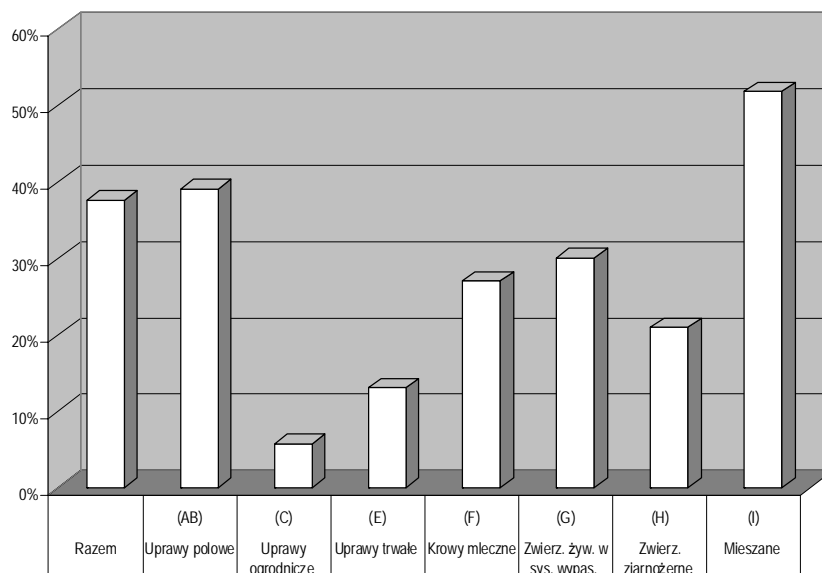
^a Wartość dodana netto jest nadwyżką stanowiącą opłatę za zaangażowanie czynników wytwórczych bez względu na to kto jest ich właścicielem. Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego stanowi opłatę za zaangażowanie do działalności gospodarstwa rolnego czynników wytwórczych stanowiących własność rodziny rolniczej. Przeciętne roczne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej = 21 750 zł w 2007 r. Szacunek własny IERiGŻ-PIB, na podstawie danych GUS.

Wykres 21 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych

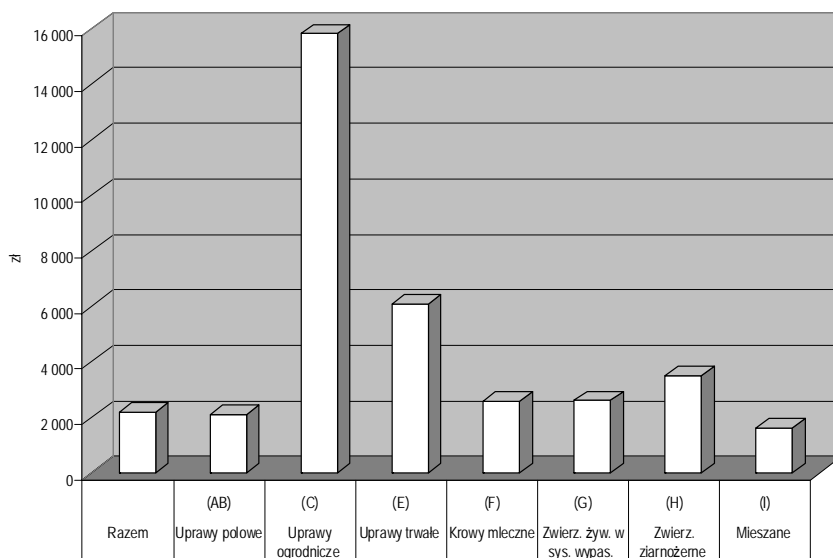
Dość ważną informacją dotyczącą gospodarstw rolnych jest udział dopłat w dochodzie z rodzinnego gospodarstwa rolnego. Największy udział dopłat do działalności operacyjnej w dochodzie z rodzinnego gospodarstwa rolnego osiągnęły gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych oraz gospodarstwa z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą. Wynika to z faktu, iż gospodarstwa te dysponowały największą powierzchnią użytków rolnych, a główną składową dopłat do działalności operacyjnej jest płatność obszarowa. Jednocześnie dochody uzyskane w tych gospodarstwach były najniższe (patrz: Wykres 6 i Wykres 22).

Wykres 22 Udział dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według typów rolniczych

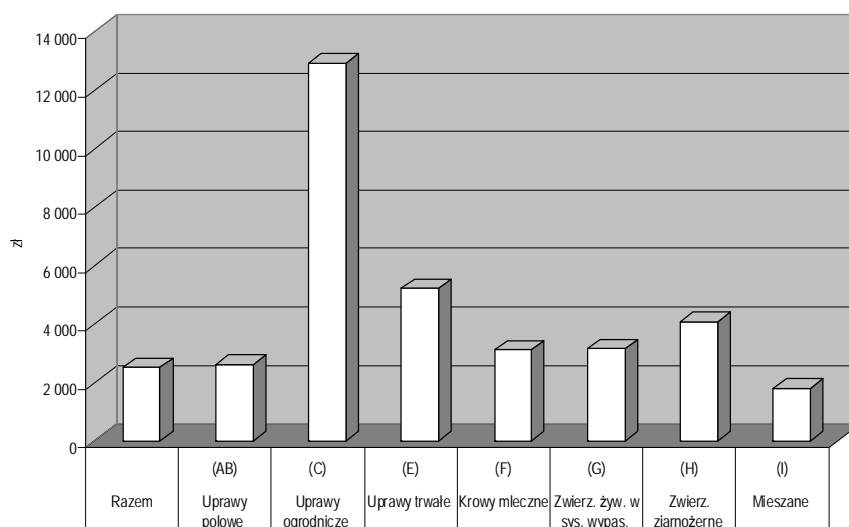

Wartość dodana netto przeliczona na jednostkę powierzchni użytków rolnych oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego przeliczony na jednostkę powierzchni użytków rolnych własnych były najwyższe w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych. Wynika to z faktu, iż gospodarstwa te osiągały bardzo wysokie dochody, a posiadana przez nie powierzchnia użytków rolnych była niewielka. Ponadto, gospodarstwa o tym typie w bardzo znikomym stopniu dodzierżawiały ziemię. Dużą efektywnością charakteryzowały się również gospodarstwa sadownicze. Najniższe wartości tych dwóch nadwyżek ekonomicznych zaobserwowano w gospodarstwach o mieszanej produkcji (patrz: Wykres 23 i Wykres 24).

Wykres 23 Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych

Wykres 24 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według typów rolniczych

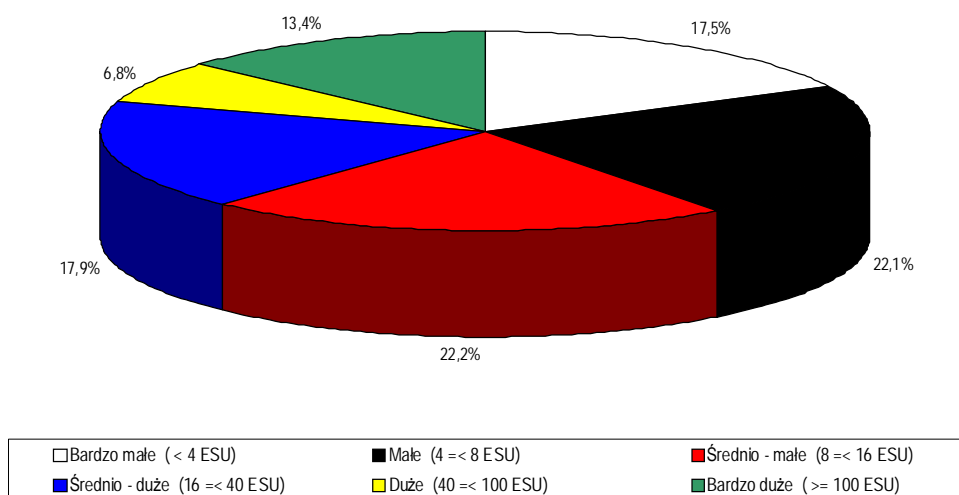

3.2. Analiza wyników standardowych według klas wielkości ekonomicznej

3.2.1. Analiza zasobów i standardowej nadwyżki bezpośredniej według klas wielkości ekonomicznej

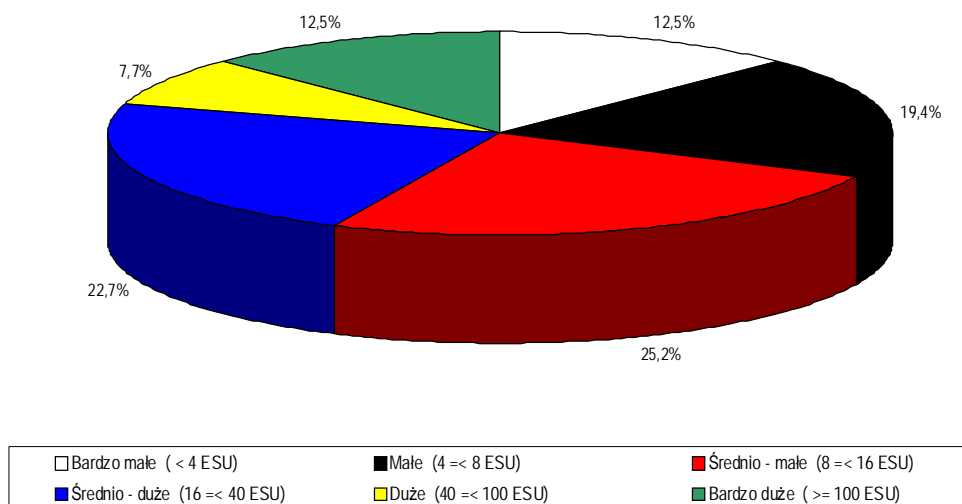
W strukturze posiadanych użytków rolnych największy udział miały gospodarstwa małe (od 4 do 8 ESU) oraz średnio-małe (od 8 do 16 ESU). W ich posiadaniu znajdowało się prawie połowę obszaru użytków rolnych. Znaczący był również udział gospodarstw średnich i dużych (powyżej 16 ESU), które mimo małej liczby gospodarowały na ponad 25% powierzchni użytków rolnych. Gospodarstwa bardzo duże (powyżej 100 ESU), stanowiące poniżej 0,5% liczby gospodarstw, posiadały ponad 13% powierzchni (patrz: Wykres 25). W tej klasie wielkości ekonomicznej dominowały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych, zajmujące się mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą oraz nastawione na chów zwierząt ziarnożernych (porównaj Wykres 5 str.11).

Wykres 25 **Struktura powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej**

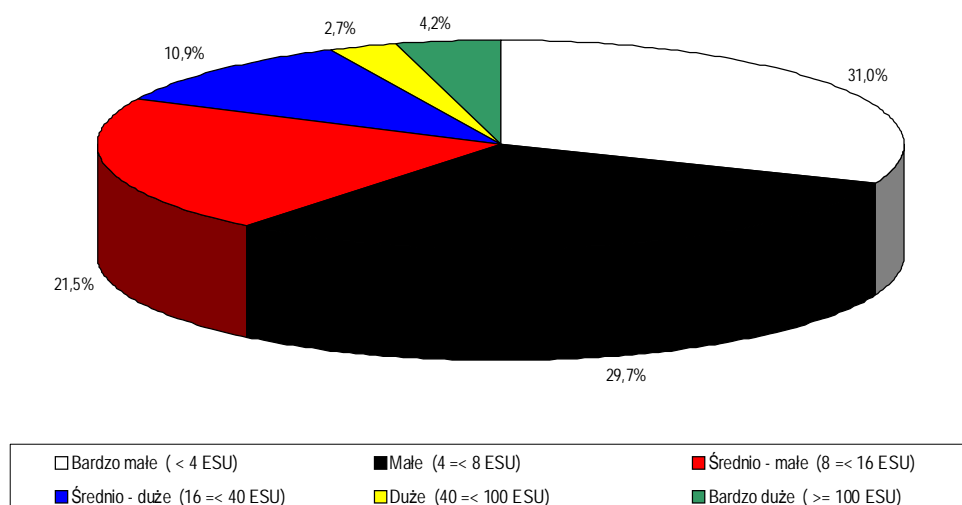
Prawie 80% pogłowia zwierząt znajdowało się w gospodarstwach do 40 ESU. Najwięcej zwierząt było w gospodarstwach o wielkości ekonomicznej od 8 do 16 ESU – ponad 25% (patrz: Wykres 26).

Wykres 26 **Struktura pogłowia zwierząt (w przeliczeniu na LU) według klas wielkości ekonomicznej**

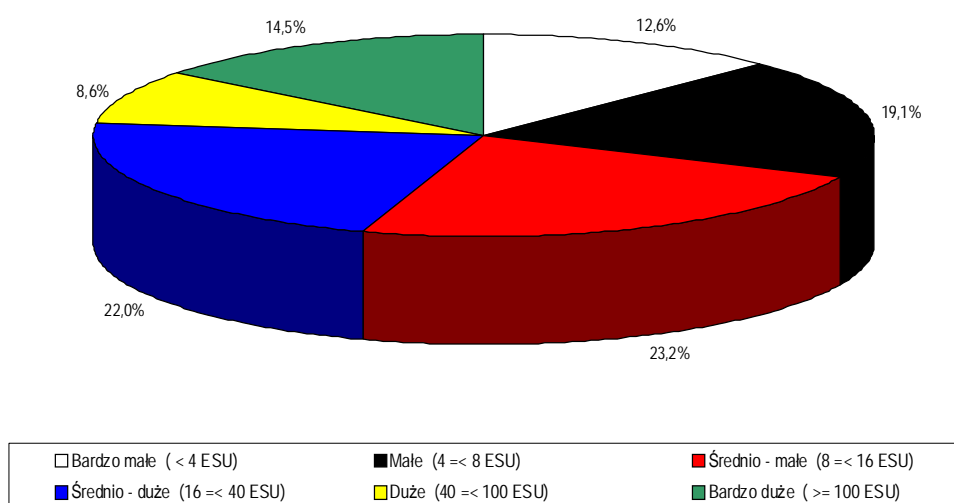
Gospodarstwa (do 16 ESU) zaabsorbowały ponad 80% ogółu nakładów pracy. Na uwagę zasługują również gospodarstwa bardzo duże (powyżej 100 ESU), które mimo znaczącej powierzchni posiadanej ziemi - 13% ogółu (patrz: Wykres 25) oraz liczby zwierząt 13% (patrz: Wykres 26) zaangażowały zaledwie 5% ogółu nakładów pracy. To wskazuje na wysoką wydajność pracy w tych gospodarstwach (patrz: Wykres 27).

Wykres 27 **Struktura pełnozatrudnionych (w przeliczeniu na AWU) według klas wielkości ekonomicznej**

Udział poszczególnych grup gospodarstw w wartości wytworzonej standardowej nadwyżki bezpośredniej (SGM) zdecydowanie różnił się od ich udziału w ogólnej liczbie gospodarstw. Biorąc pod uwagę skalę dysproporcji, na czoło wysuwają się gospodarstwa bardzo duże, które przy znikomym udziale w ogólnej liczbie gospodarstw (poniżej 0,5%) wytwarzają 15% SGM. Na drugim biegunie znajdują się gospodarstwa bardzo małe (38% liczby gospodarstw) z 12% udziałem w sumie SGM (patrz: Wykres 28).

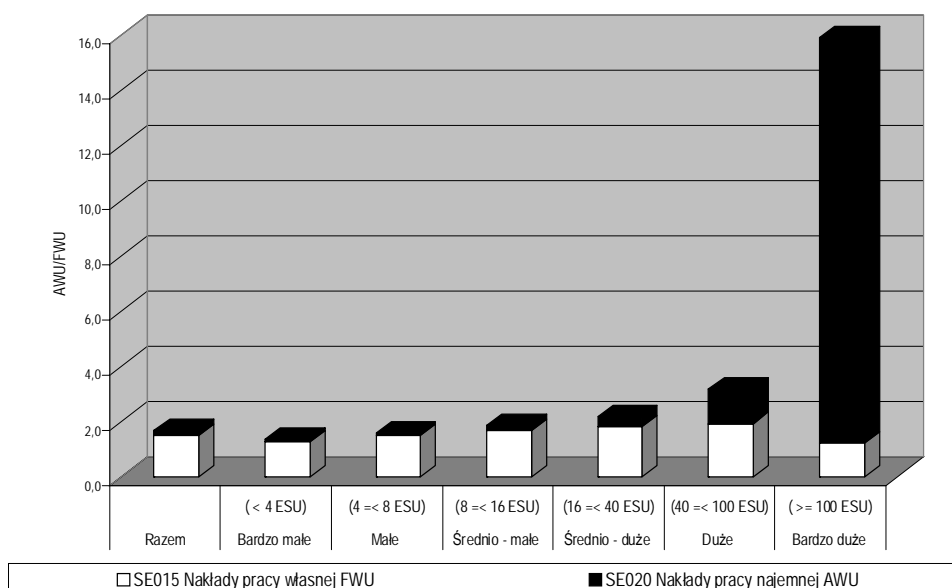
Wykres 28 **Struktura wytworzonej wartości standardowej nadwyżki bezpośredniej według klas wielkości ekonomicznej**

3.2.2. Analiza wyników standardowych według klas wielkości ekonomicznej

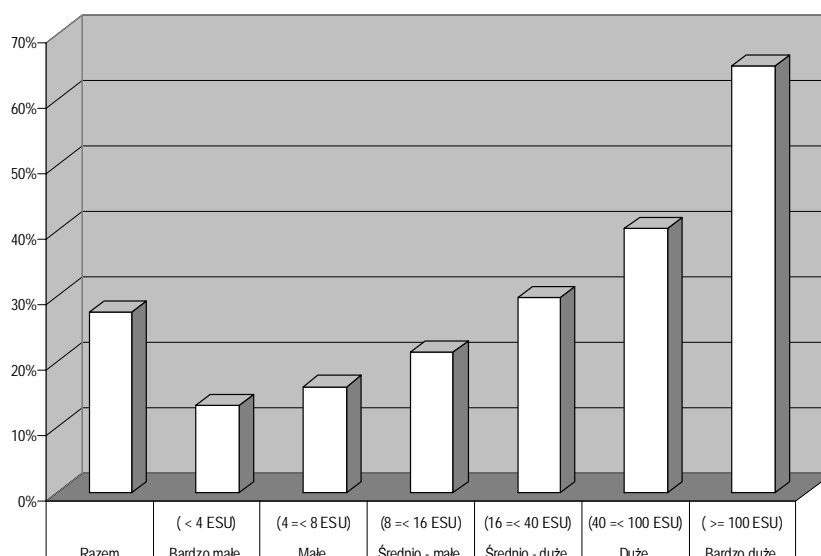
Poziom nakładów pracy zwiększał się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej. Działalność prawie wszystkich gospodarstw (oprócz gospodarstw powyżej 40 ESU) opierała się na własnej sile roboczej. W gospodarstwach dużych (od 40 do 100 ESU) wykorzystanie najemnej siły roboczej jest wyraźnie wyższe i jej udział kształtował się na niewiele niższym poziomie niż praca własna. Natomiast w gospodarstwach największych (powyżej 100 ESU) udział siły najemnej zwiększał się kilkunastokrotnie (patrz: Wykres 29). Można zatem stwierdzić, że gospodarstwa do 100 ESU to gospodarstwa rodzinne, w których dominowała praca własna.

Wykres 29 Poziom i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według klas wielkości ekonomicznej

Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa rolnego jego średnia powierzchnia użytków rolnych powiększała się. Ta sama prawidłowość dotyczyła ziemi dodzierżawianej⁹. W większości klas wielkości ekonomicznej grunty własne dominowały w strukturze własnościowej użytków rolnych. Udział dodzierżawionych użytków rolnych, zaprezentowany na wykresie, wynosił przeciętnie 28% ogółu powierzchni i zmieniał się w zależności od wielkości ekonomicznej gospodarstwa osiągając przez gospodarstwa duże (od 40 do 100 ESU) 40%. W grupie gospodarstw bardzo dużych (powyżej 100 ESU) udział ziemi wyniósł 64%. W gospodarstwach najmniejszych (poniżej 4 ESU) jest to niewiele ponad 13% (patrz: Wykres 30).

Wykres 30 Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według klas wielkości ekonomicznej

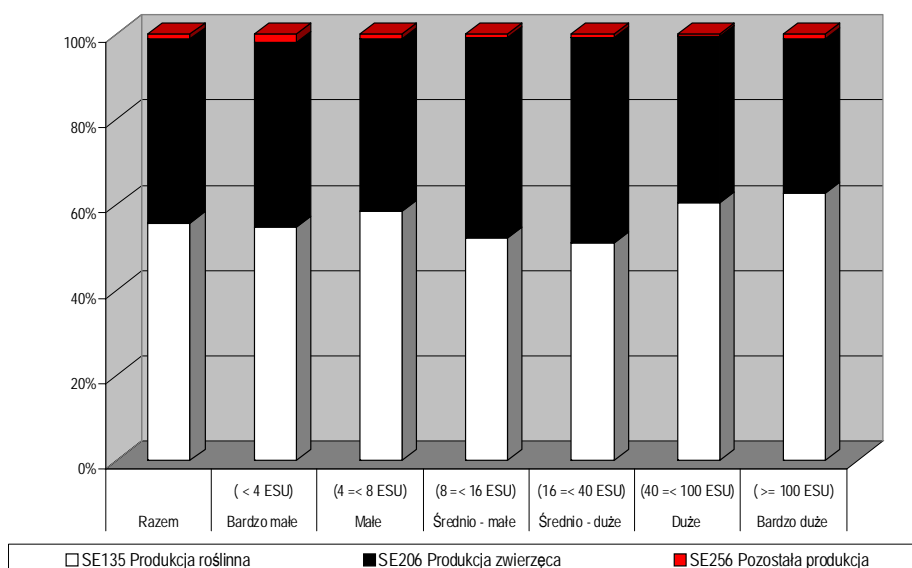

⁹ Patrz: przypis 1 na str. 7.

W analizowanym zbiorze gospodarstw wraz ze wzrostem klasy wielkości ekonomicznej zwiększała się wartość produkcji oraz wydajność pracy, mierzona wartością produkcji ogółem przypadającą na jednostkę nakładu pracy ogółem. Największą wydajność pracy uzyskali gospodarstwa bardzo duże (powyżej 100 ESU). Natomiast najwyższą produktywności ziemi (czyli wartość produkcji przypadająca na 1 ha była największa) uzyskali gospodarstwa duże (od 40 do 100 ESU)¹⁰. Należy przy tym zaznaczyć, że w tej klasie największą grupę stanowiły gospodarstwa nastawione na chów zwierząt ziarnożernych, jak również dość duży udział miały gospodarstwa ogrodnicze (porównaj: Wykres 5). Ze względu na specyfikę produkcji, średnia wartość powierzchni użytków rolnych w tych gospodarstwach była najmniejsza, co niewątpliwie miało przełożenie na produktywność ziemi.

Z analizy struktury rodzajowej produkcji wynika, że wielkość ekonomiczna gospodarstwa nie miała na nią wpływu. Udział produkcji roślinnej w produkcji ogółem wahał się w przedziale od 51 do 63%. Udział pozostałej produkcji był minimalny i wynosił maksymalnie 2% w przypadku gospodarstw bardzo małych (patrz: Wykres 31).

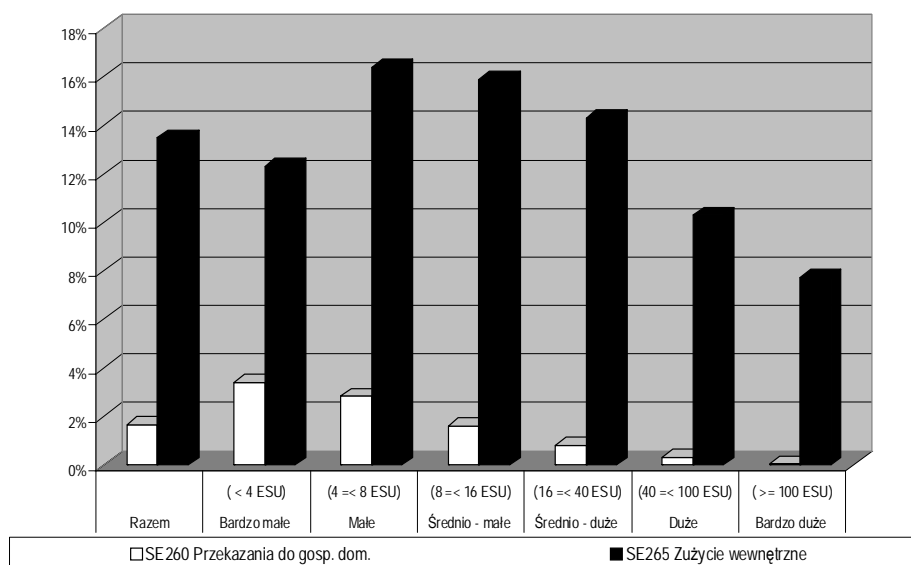
Wykres 31 **Struktura produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej**

Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej, zmieniał się udział wartości przekazanych produktów i usług do gospodarstwa domowego w strukturze produkcji. Pomimo, że wartość zużycia wewnętrznego rosła od ok. 5 tys. zł do prawie 228 tys. zł na gospodarstwo, jej udział w strukturze produkcji miał coraz mniejsze znaczenie (patrz: Wykres 32).

¹⁰ Patrz: przypis 1 na str. 7.

Wykres 32 **Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej**

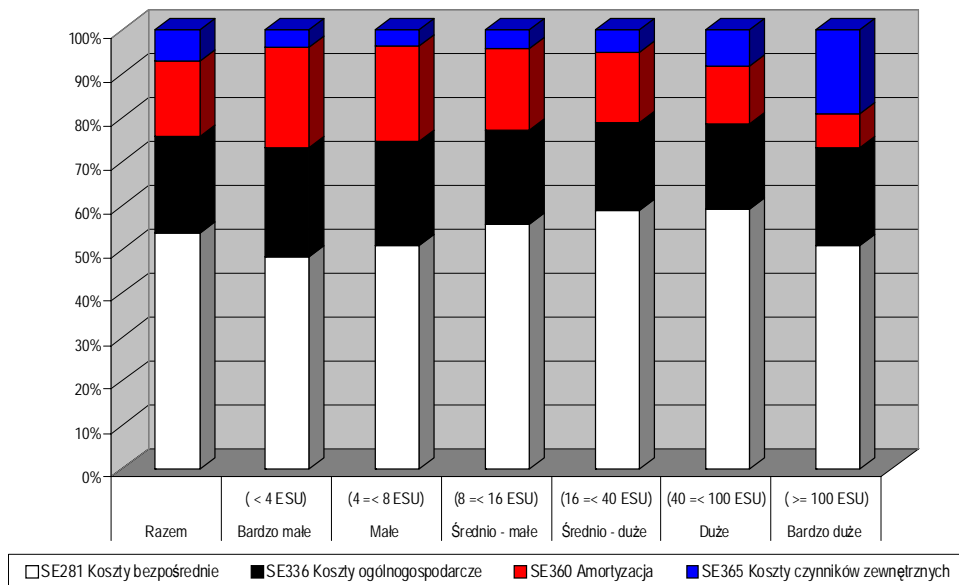
Z produktywnością ziemi związany jest ściśle poziom kosztów ponoszonych przez gospodarstwa. W przypadku analizowanego zbioru gospodarstw (wyjątek gospodarstwa do 4 ESU), poziom ponoszonych kosztów na 1 ha użytków rolnych zwiększał się wraz ze wzrostem klasy wielkości ekonomicznej. Mimo tego, że intensywność produkcji w gospodarstwach powyżej 100 ESU była największa (czyli ponosiły najwięcej kosztów na 1 ha), to były mniej efektywne (czyli wartość produkcji na 1 ha była mniejsza) niż gospodarstwa duże (od 40 do 100 ESU). Ponoszone wyższe koszty nie przekładały się bowiem na wzrost wartości produkcji¹¹.

Analizując strukturę kosztów ogółem zaobserwowano, że udział kosztów bezpośrednich w gospodarstwach do 40 ESU zwiększał się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej (od 73% do 79%). Powyżej 40 ESU następował spadek ich udziału. Jest to związane ze zmniejszającym się udziałem kosztów ogólnogospodarczych w miarę wzrostu skali gospodarowania (wyjątek gospodarstwa bardzo duże – tu nastąpił wzrost tych kosztów, ponieważ dość dużą grupę stanowiły gospodarstwa ogrodnicze i nastawione na chów zwierząt ziarnożernych).

W przypadku amortyzacji zaobserwowano, że wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej jej udział w kosztach całkowitych obniżał się. Ta ostatnia zależność może świadczyć o zbyt dużym wyposażeniu małych gospodarstw w środki trwałe w stosunku do realizowanego programu produkcji rolnej (patrz: Wykres 33).

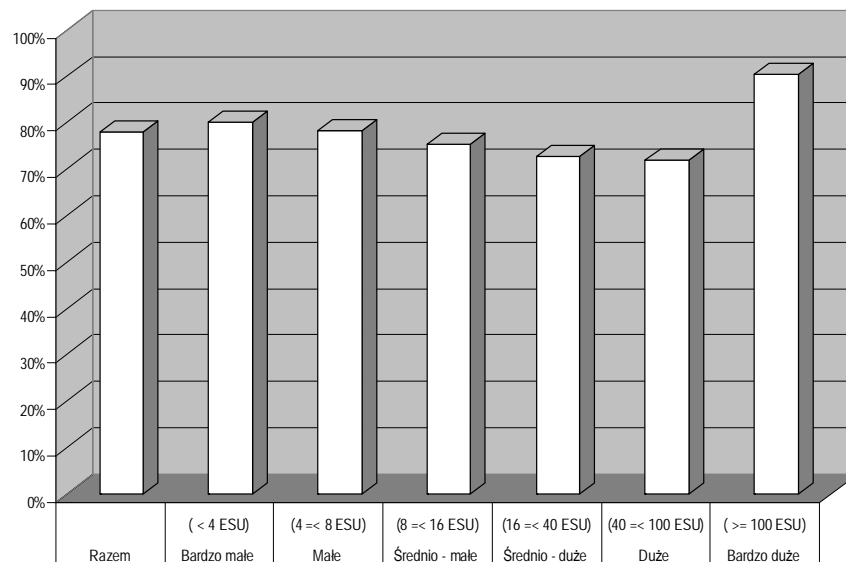
¹¹ Patrz: przypis 1 na str. 7.

Wykres 33 **Struktura kosztów ogółem według klas wielkości ekonomicznej**

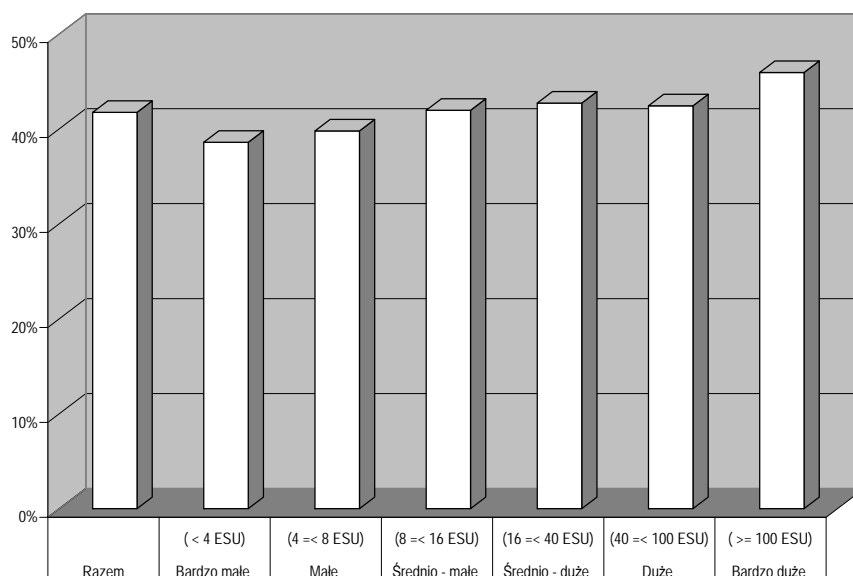
Najwyższy koszt wytworzenia 100 złotych produkcji (wskaźnik względnej wysokości kosztów) odnotowano w gospodarstwach bardzo małych (do 4 ESU) i gospodarstwach bardzo dużych (powyżej 100 ESU). To oznacza, że produkcja w tych gospodarstwach była najmniej opłacalna biorąc pod uwagę relację cen rolnych. Najkorzystniejszą relację osiągnęły gospodarstwa duże (40 - 100 ESU), w których dla wytworzenia 100 złotych produkcji, gospodarstwo musiało wydatkować 70 zł kosztów (patrz: Wykres 34).

Wykres 34 **Wskaźnik względnej wysokości kosztów według klas wielkości ekonomicznej**

Koszty bezpośrednie w przeliczeniu na jednostkę produkcji wykazywały tendencję rosnącą wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej. Poczynając od gospodarstw bardzo małych (poniżej 4 ESU), koszty bezpośrednie wyniosły 38% wartości produkcji ogółem i rosły w miarę zwiększania wielkości ekonomicznej. W gospodarstwach od 8 do 100 ESU poziom tych kosztów wyniósł ok. 42% wartości produkcji ogółem. Natomiast relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem w gospodarstwach bardzo dużych kształtowała się na poziomie ok. 46% (patrz: Wykres 35).

Wykres 35 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

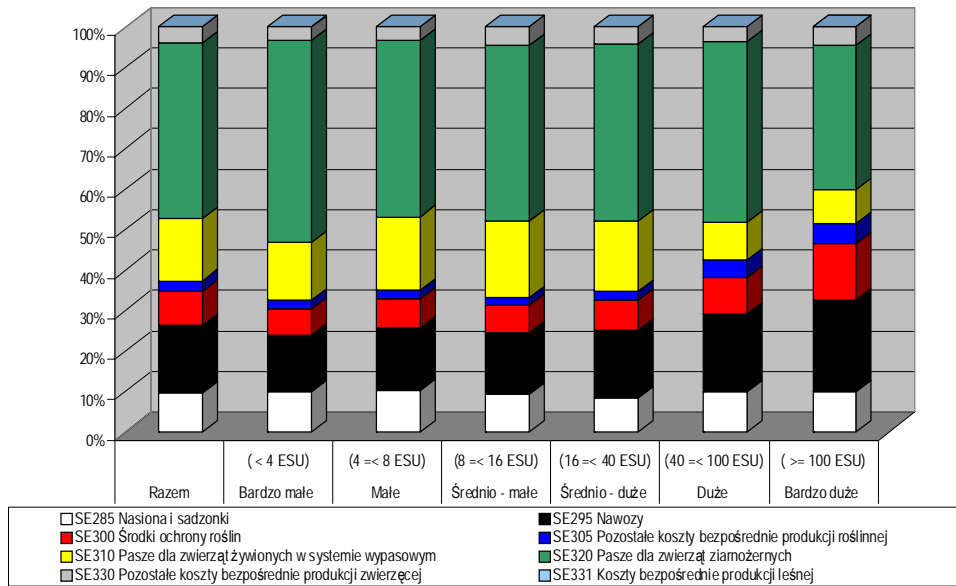

Podstawowym składnikiem kosztów bezpośrednich we wszystkich klasach wielkości ekonomicznej były koszty pasz dla zwierząt ziarnożernych. Największy ich udział zaobserwowano w gospodarstwach do 4 ESU (50%) a najmniejszy w gospodarstwach powyżej 100 ESU (36%). W pozostałych grupach udział tych pasz był na zbliżonym poziomie (ok. 40%). Koszt paszy w przeliczeniu na jednostkę przeliczeniową trzody chlewnej i drobiu w gospodarstwach bardzo małych był ponad dwukrotnie większy niż w gospodarstwach bardzo dużych.

Udział kosztów pasz dla zwierząt żywionych w systemie wypasowym w kosztach ogółem spadał wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej (wyjątek gospodarstwa bardzo małe). Odwrotną tendencję odnotowano w przypadku kosztu pasz jaki przypadał na jednostkę przeliczeniową zwierząt (krów, bydła, owiec oraz kóz). Zwiększał się on wraz ze wzrostem klasy wielkości ekonomicznej (wyjątek gospodarstwa od 8 - 16 ESU, gdzie był najmniejszy).

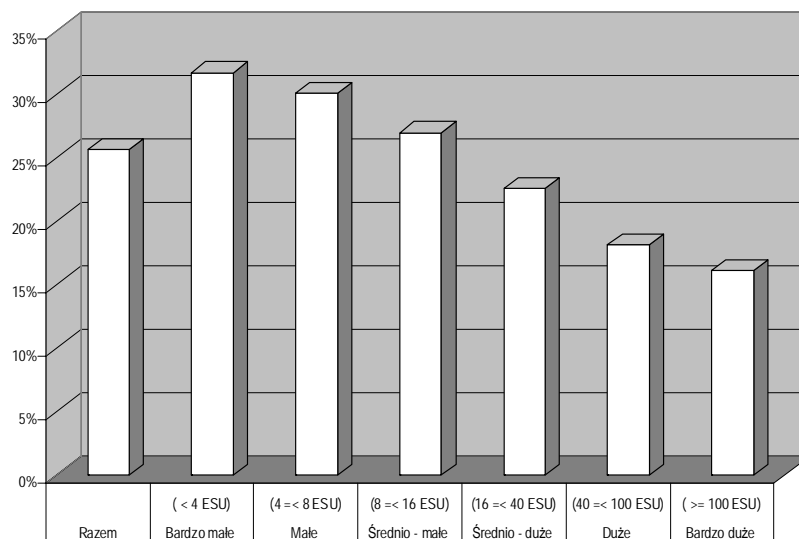
W przypadku udziału kosztów nawozów, kosztów środków ochrony roślin oraz pozostałych kosztów w wartości produkcji roślinnej zaobserwowano jego wzrost dopiero w gospodarstwach powyżej 40 ESU. Natomiast koszt nasion i sadzonek we wszystkich klasach wielkości ekonomicznej ukształtował się na podobnym poziomie (10%) (patrz: Wykres 36).

Wykres 36 **Struktura kosztów bezpośrednich według klas wielkości ekonomicznej**

Relacja amortyzacji do wartości dodanej brutto zmniejszała się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa. W gospodarstwach bardzo małych (poniżej 4 ESU) wyniosła ona prawie 31% natomiast w gospodarstwach bardzo dużych (powyżej 100 ESU) 16% (patrz: Wykres 37).

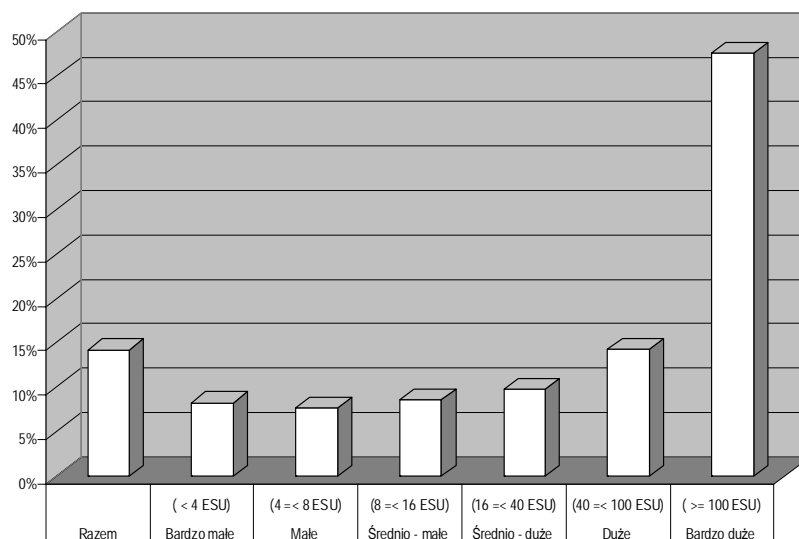
Wykres 37 **Relacja amortyzacji do wartości dodanej brutto według klas wielkości ekonomicznej**

Relacja kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto informuje jaka część wartości dodanej netto potrzebna była na pokrycie kosztów czynników zewnętrznych¹².

W tym przypadku warto zwrócić uwagę na stopień zaangażowania obcych czynników wytwórczych (pracy, ziemi) w działalności gospodarstw bardzo dużych (powyżej 100 ESU). W tych gospodarstwach 47% wartości dodanej brutto zostało przeznaczone na pokrycie kosztów czynników zewnętrznych. Jest to ponad trzy razy więcej niż w pozostałych gospodarstwach. Potwierdza to fakt bardziej intensywnego wykorzystania przez gospodarstwa największe czynników zewnętrznych, przede wszystkim pracy najemnej i kredytów. Ze względu na konieczność ponoszenia tych kosztów bez względu na sytuację dochodową, gospodarstwa te są znacznie bardziej wrażliwe na wszelkie zmiany koniunktury (patrz: Wykres 38).

Wykres 38 Relacja kosztów czynników zewnętrznych do wartości dodanej netto według klas wielkości ekonomicznej

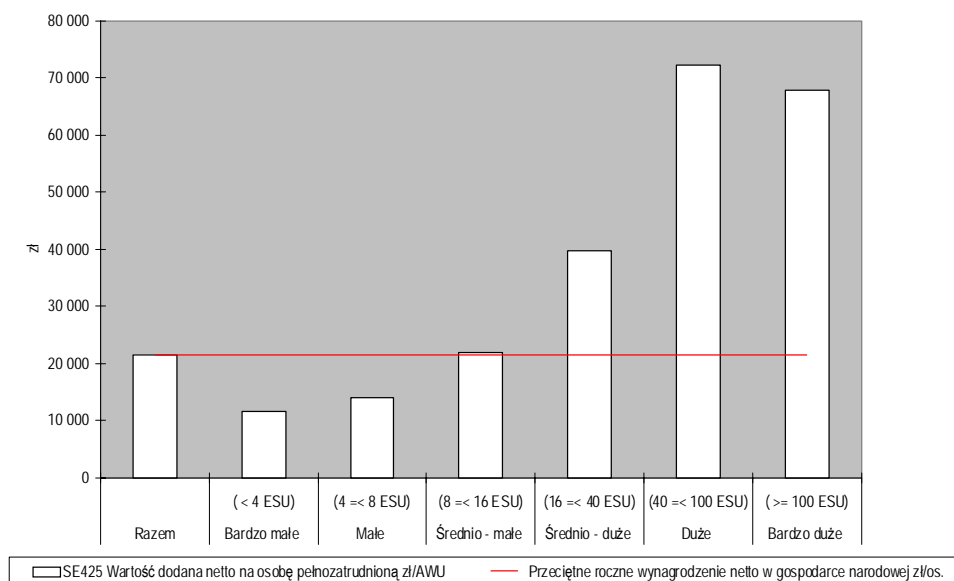

W średnim gospodarstwie wartość dodana netto przypadająca na osobę pełnozatrudnioną minimalnie przewyższała przeciętne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej¹³. Występowały jednak pod tym względem istotne różnice w poszczególnych grupach gospodarstw. Granicą było w tym przypadku 8 ESU. Gospodarstwa o wielkości przekraczającej ten próg przekraczały przeciętne wynagrodzenie netto (w gospodarstwach dużych i bardzo dużych nawet kilkakrotnie). Z kolei gospodarstwa o wielkości ekonomicznej poniżej 8 ESU osiągnęły zdecydowanie gorsze relacje – od 53% do 64% przeciętnego wynagrodzenia netto (patrz: Wykres 39).

¹² Koszty czynników zewnętrznych obejmują: wynagrodzenia, czynsze i odsetki.

¹³ Patrz: przypis 8, na str. 15.

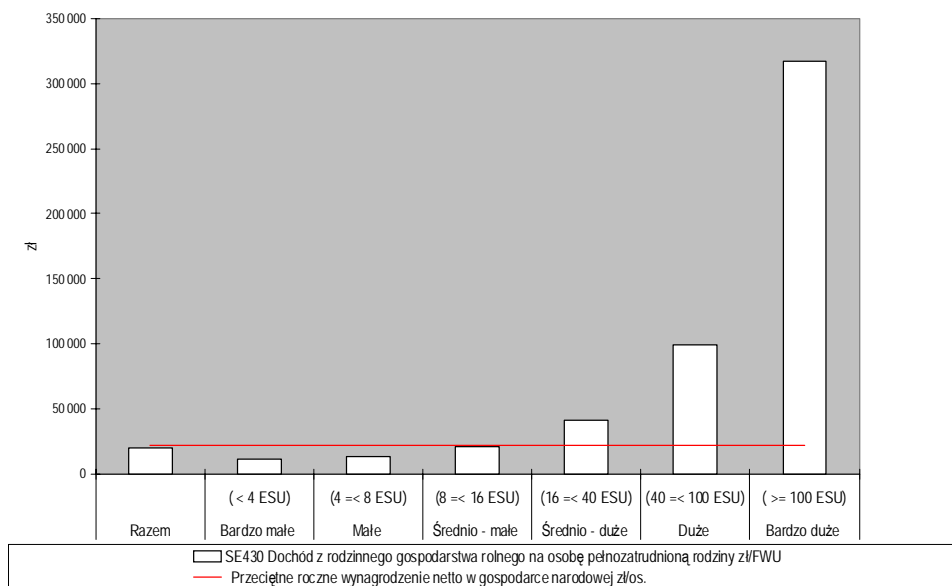
Wykres 39 Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej

Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego stanowi wytworzoną opłatę za pracę członków rodziny rolnika oraz za zaangażowany kapitał własny (finansujący ziemię i pozostałe składniki majątkowe gospodarstwa).

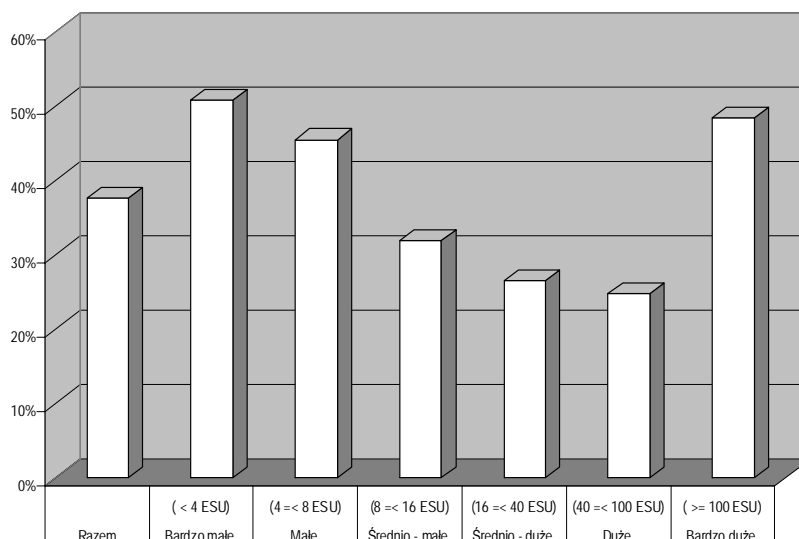
Podobnie jak w przypadku produkcji, możemy powiedzieć, że wielkość ekonomiczna wyznacza zdolność gospodarstw do tworzenia dochodów. Analizując dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadający na osobę pełnozatrudnioną rodziny zauważono, że jego wielkość była silnie związana z wielkością ekonomiczną. Wraz z jej wzrostem zwiększał się poziom realizowanego dochodu. Dochód na poziomie przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto osiągnęły gospodarstwa powyżej 16 ESU. W grupie gospodarstw bardzo dużych (powyżej 100 ESU), dochód ten był kilkunastokrotnie większy niż przeciętne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej. Z kolei gospodarstwa małe zrealizowały dochód wynoszący zaledwie 90% średniego wynagrodzenia netto. Z rozkładu gospodarstw według wielkości ekonomicznej wynika, że 70% stanowiły gospodarstwa bardzo małe i małe, które zrealizowały dochód na poziomie niższym niż średnie wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej (patrz: Wykres 40).

Wykres 40 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej

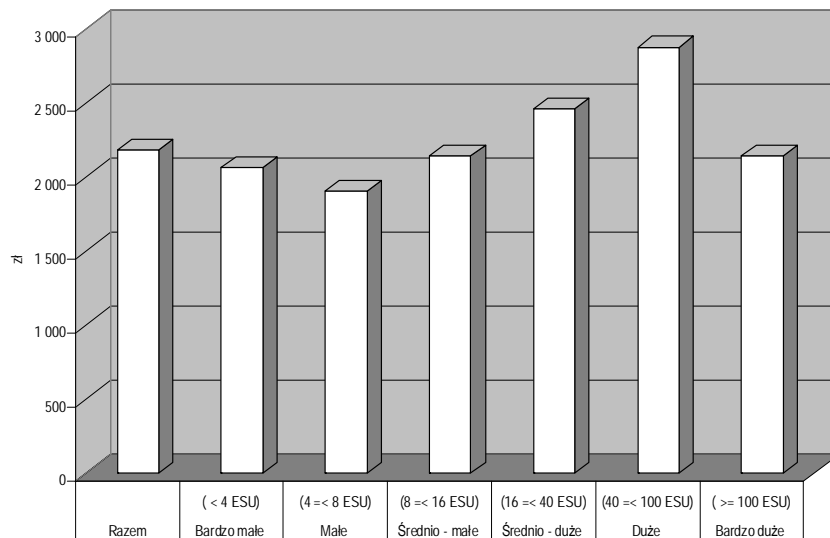
Największy udział dopłat w tworzeniu dochodu (prawie 50%) odnotowano w gospodarstwach bardzo małych (poniżej 4 ESU). Udział ten obniżał się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej, osiągając poziom ok. 22% w przypadku gospodarstw dużych (od 40 do 100 ESU). W grupie gospodarstw największych (bardzo duże, powyżej 100 ESU) wzrósł do 48%. To świadczy, że dopłaty uzyskane przez gospodarstwa bardzo małe miały podobne znaczenie jak działalność operacyjna w tworzeniu dochodu (patrz: Wykres 41).

Wykres 41 Udział dopłat do działalności operacyjnej w dochodzie z rodzinnego gospodarstwa rolnego według klas wielkości ekonomicznej

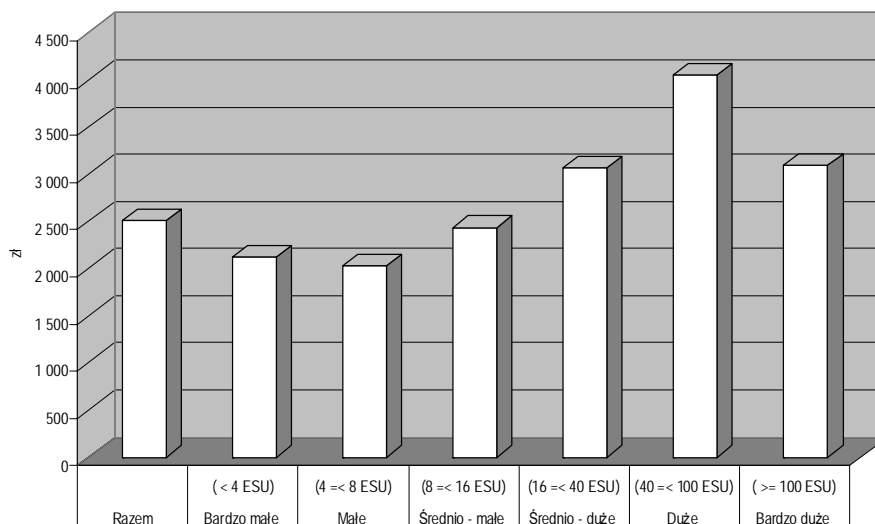
Wartość dodana netto przypadająca na jeden hektar użytków rolnych pozwala określić efektywność gospodarowania w danej grupie gospodarstw, bez uwzględnienia obciążeń wynikających z użycia obcych czynników wytwórczych. Efektywność ta zwiększała się w miarę wzrostu wielkości ekonomicznej gospodarstw. W gospodarstwach dużych (od 40 do 100 ESU) wartość dodana netto w przeliczeniu na 1 ha wyniosła prawie 3 tys. zł/ha – gdy w gospodarstwach małych (od 4 do 8 ESU) było to 1,8 tys. zł/ha. Z ogólnego trendu wyłamały się gospodarstwa bardzo duże (powyżej 100 ESU). Wartość dodana netto przypadająca na jeden hektar użytków rolnych w tych gospodarstwach kształtowała się na poziomie 2 tys. zł/ha (patrz: Wykres 42).

Wykres 42 Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej

W przypadku wartości dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadającego na jeden hektar własnych użytków rolnych powtórzył się schemat opisujący wartość dochodu netto (porównaj: Wykres 42 i Wykres 43).

Wykres 43 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej

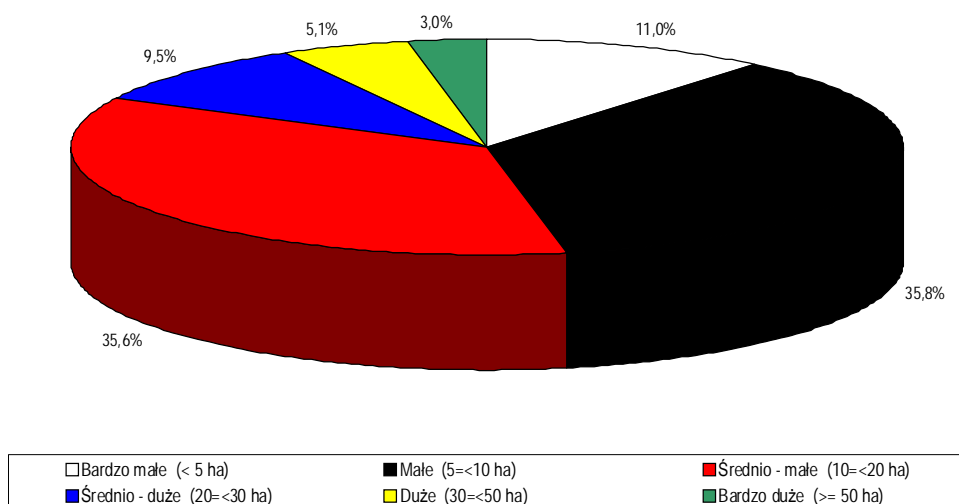

3.3. Analiza wyników standardowych według klas powierzchni użytków rolnych

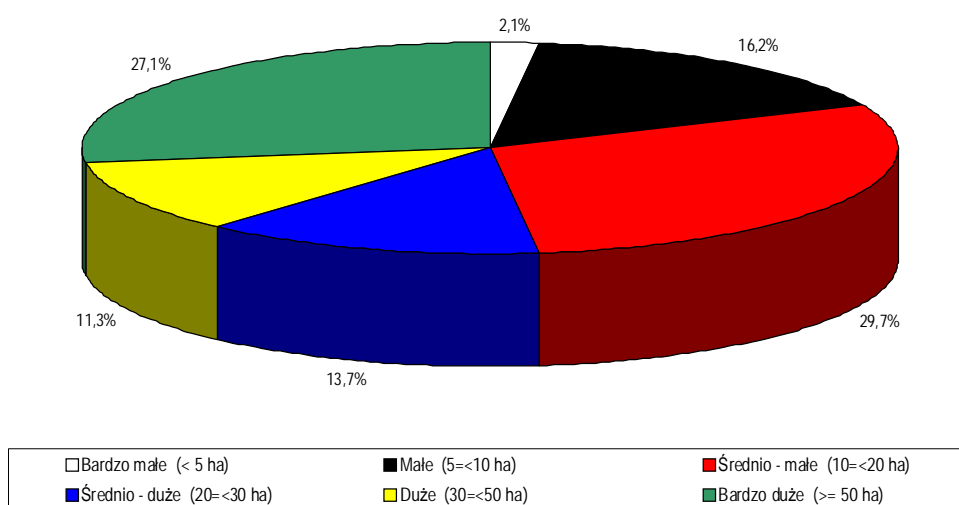
3.3.1. Analiza zasobów i standardowej nadwyżki bezpośredniej według klas powierzchni użytków rolnych

W zbiorze gospodarstw pogrupowanych według klas obszarowych (patrz: Wykres 44) pod względem liczności dominowały trzy klasy obszarowe: bardzo małe, małe i średnio-małe. Większość użytków rolnych znajdowała się w gospodarstwach o powierzchni od 10 do 20 ha i powyżej 50 ha (patrz: Wykres 45).

Wykres 44 **Struktura liczby gospodarstw rolnych według klas powierzchni użytków rolnych**

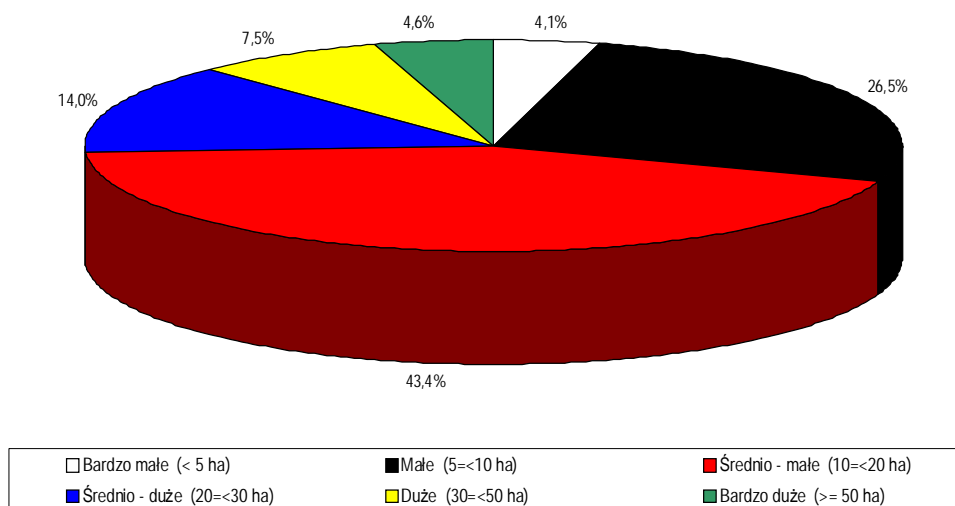

Wykres 45 **Struktura powierzchni użytków rolnych według klas powierzchni użytków rolnych**

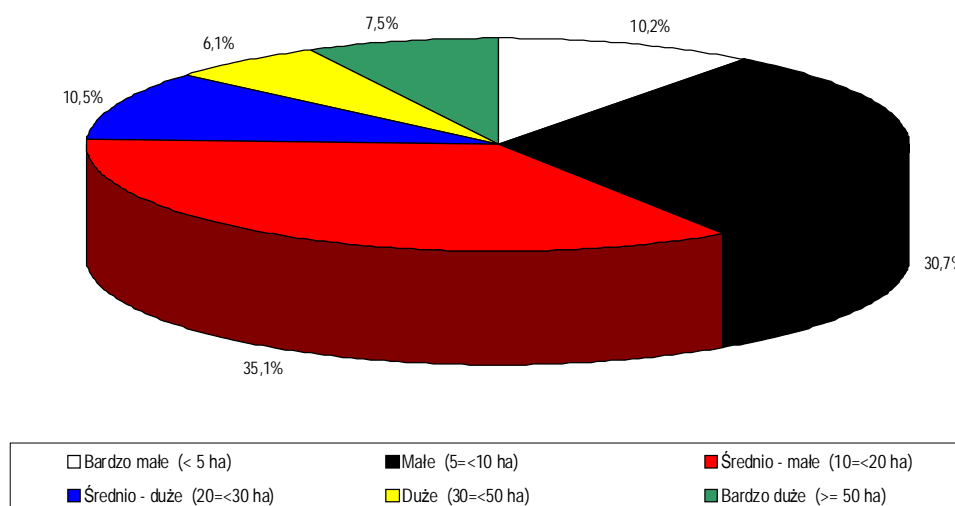
Większość zwierząt (69,9%) chowały gospodarstwa o powierzchni od 5 do 20 ha. W gospodarstwach powyżej 20 ha zaobserwowano tendencję zmniejszenia liczby zwierząt wraz ze wzrostem powierzchni gospodarstw.

Wykres 46 **Struktura pogłowia zwierząt (w przeliczeniu na LU) według klas powierzchni użytków rolnych**

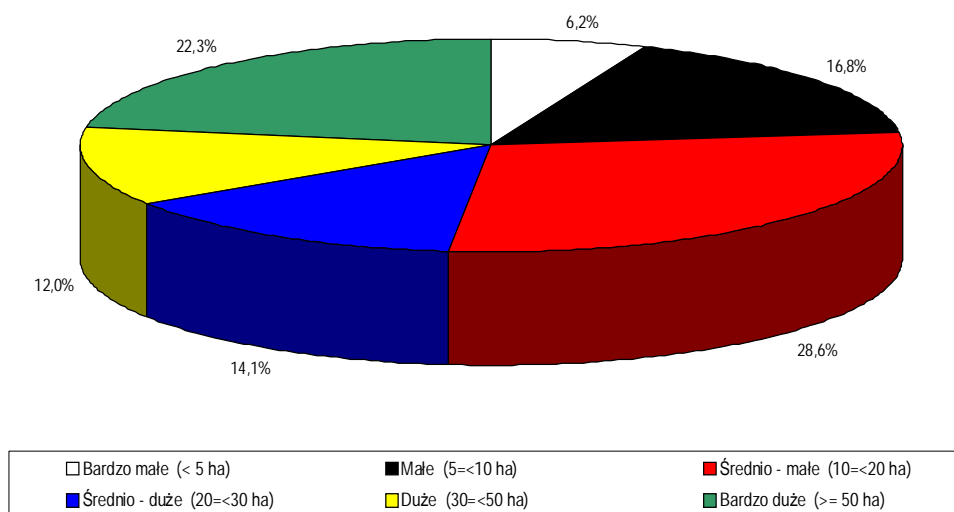
Analogiczny stan zaobserwowano w przypadku zasobów pracy - większość z nich znajdowała się w gospodarstwach od 5 do 20 ha (patrz: Wykres 47).

Wykres 47 **Struktura osób pełnozatrudnionych (w przeliczeniu na AWU) według klas powierzchni użytków rolnych**

Największy wkład w wytworzenie SGM miały gospodarstwa o powierzchni od 5 do 20 ha (patrz: Wykres 48). Jednak z porównania rozkładu SGM z rozkładem liczby gospodarstw wynika, że gospodarstwa największe (pod względem obszarowym) miały nieproporcjonalnie duży udział w wytworzeniu SGM.

Wykres 48 **Struktura wytworzonej wartości standardowej nadwyżki bezpośrednio według klas powierzchni użytków rolnych**

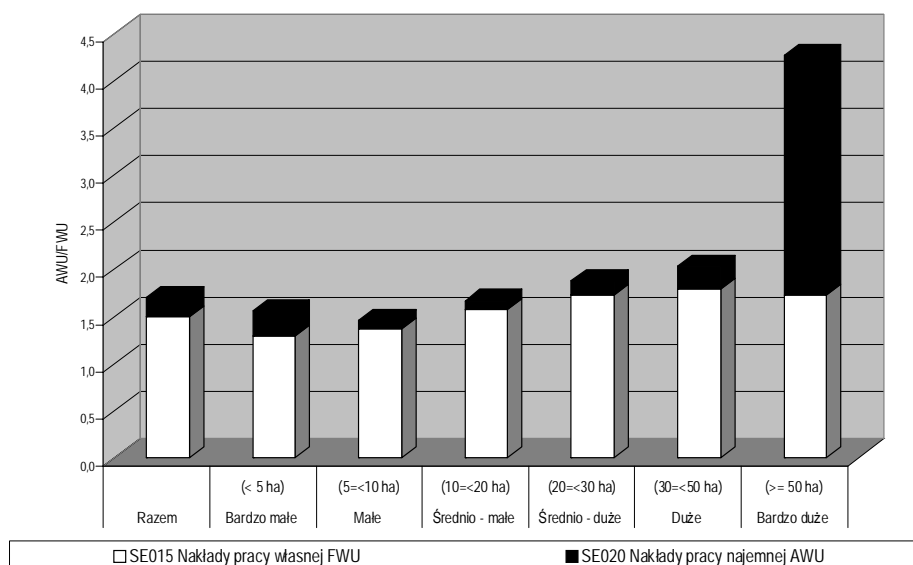

3.3.2. Analiza wyników standardowych według klas powierzchni użytków rolnych

Analiza struktury nakładów pracy (stosunek nakładów pracy własnej do obcej) wskazuje na: duży udział pracy obcej wśród gospodarstw o powierzchni mniejszej niż 5 ha, a następnie powolny wzrost udziału pracy obcej wraz ze wzrostem powierzchni gospodarstw (do klasy 50 ha). Zjawisko to tłumaczy duży udział gospodarstw ogrodniczych wśród najmniejszych gospodarstw, których działalność bazowała na pracy najemnej. W przypadku gospodarstw powyżej 50 ha wyraźnie dominowała praca najemna. Należy w tym przypadku zaznaczyć, że w tej grupie gospodarstw znajdowały się gospodarstwa z osobowością prawną, w których jest pełna etatyzacja zatrudnienia¹⁴ (patrz: Wykres 49).

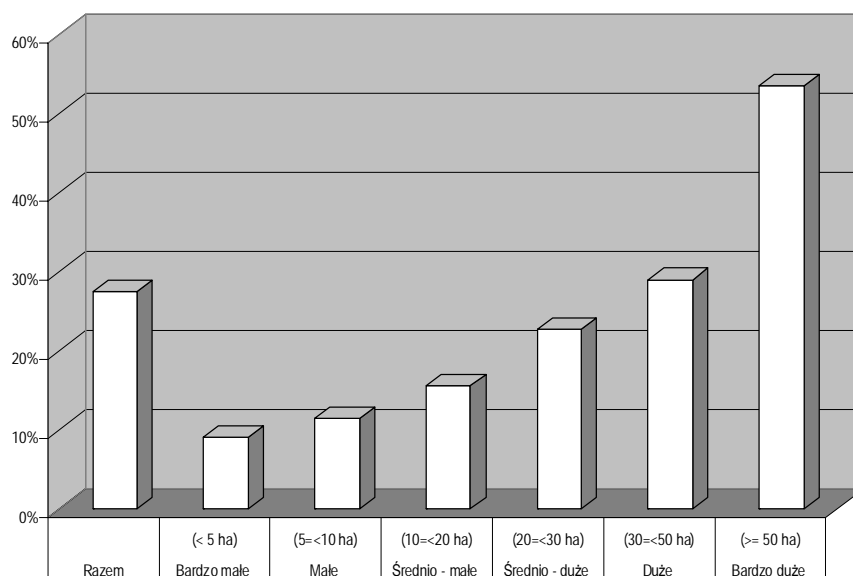
¹⁴ Patrz: Jasińska E.; Czarnota P.: „Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne z osobowością prawną uczestniczące w Polskim FADN w 2007 r. Część I. Wyniki standardowe oraz Część II. Analiza wyników standardowych, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2009.

Wykres 49 Poziom i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według klas powierzchni użytków rolnych

Analiza udziału dodzierżawionej ziemi dowodzi, że największe obszarowo gospodarstwa w najwyższym stopniu bazowały na ziemi obcej (patrz: Wykres 50).

Wykres 50 Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według klas powierzchni użytków rolnych

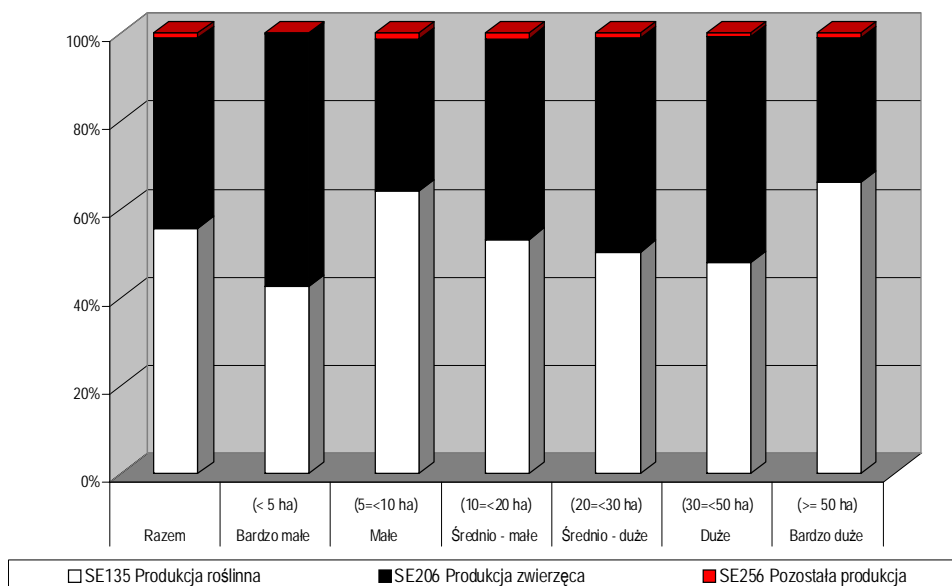

Najwyższa produktywność ziemi odnotowano w gospodarstwach do 5 ha. Wynika to z faktu, że w grupie tej znajdowały się gospodarstwa ogrodnicze jak i gospodarstwa nastawione na chów zwierząt ziarnożernych. Ten rodzaj produkcji ma relatywnie mały związek z ziemią i charakteryzuje się małą powierzchnią użytków rolnych. Jeżeli chodzi o wydajność pracy, to najbardziej wydajne były gospodarstwa powyżej 50 ha. Dość dużą wydajność pracy uzyskały gospodarstwa bardzo małe. W tej grupie (tak jak wspomniano powyżej) znajdowały się gospodarstwa ogrodnicze, które charakteryzowały się dużym wykorzystaniem pracy najemnej¹⁵.

¹⁵ Patrz: przypis 1 na str. 7.

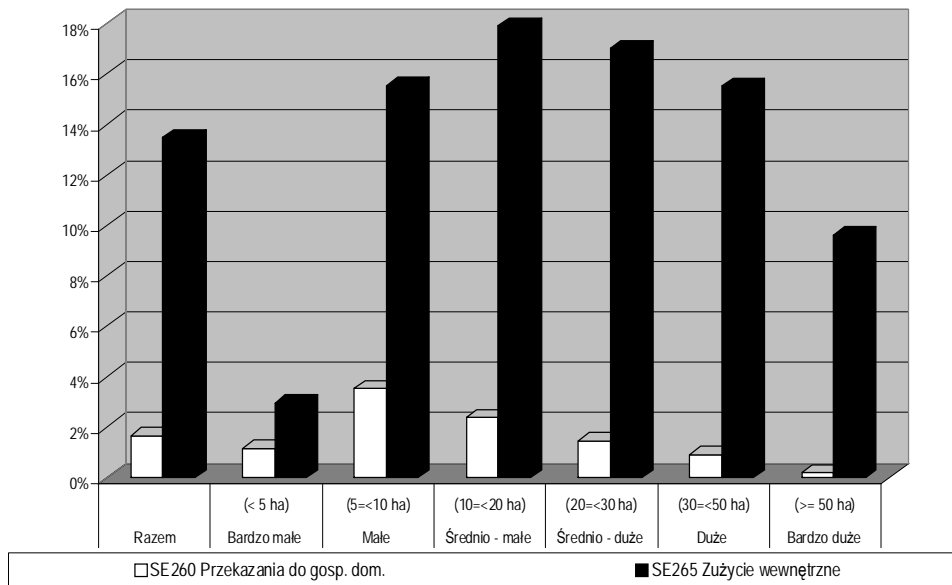
Analizując strukturę produkcji zauważono, że w gospodarstwach małych (od 5 do 10 ha) oraz w gospodarstwach bardzo dużych (powyżej 50 ha) produkcja roślinna stanowiła ponad 60% (patrz: Wykres 51). Natomiast w gospodarstwach o powierzchni do 5 ha oraz od 10 do 50 ha produkcja roślinna zawierała się w przedziale od 40 do 50% produkcji ogółem.

Wykres 51 **Struktura produkcji ogółem według klas powierzchni użytków rolnych**

Interesujących wniosków dostarczyła także analiza udziału przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w wartości produkcji ogółem (patrz: Wykres 52). Udział przekazania malał wraz ze wzrostem powierzchni gospodarstw (wyjątek, niski poziom przekazania i zużycia wewnętrznego: gospodarstwa o powierzchni poniżej 5 ha, gdzie był duży udział gospodarstw ogrodniczych oraz trzodowo - drobiarskich wyspecjalizowanych i nastawionych na sprzedaż). Prawidłowość ta tłumaczy, że wraz ze wzrostem powierzchni rosła produkcja ogółem na gospodarstwo, a możliwości konsumpcji rodziny rolniczej niezależnie od powierzchni gospodarstwa kształtowały się na podobnym poziomie. Jak również wraz ze wzrostem powierzchni następowała specjalizacja produkcji, a funkcję samozaopatrzenia w roślinne produkty żywnościowe przejmował wyłączony z powierzchni produkcyjnej ogródek przydomowy. Upraszczając nieco można powiedzieć, że podobną tendencję obserwowano analizując udział zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem. I tutaj można znaleźć dwa wytłumaczenia: po pierwsze, gospodarstwa większe (wyspecjalizowane) korzystały w większym stopniu z obcych środków do produkcji i koncentrowały się na wytwarzaniu głównego produktu oraz wraz ze wzrostem powierzchni malał udział produkcji zwierzęcej w wartości produkcji ogółem.

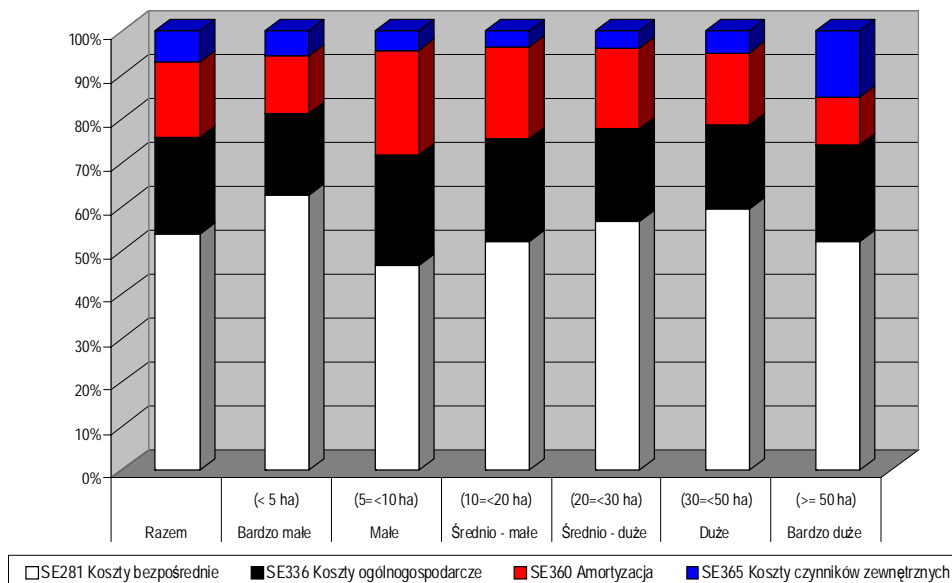
Wykres 52 **Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według klas powierzchni użytków rolnych**

Największą intensywnością produkcji charakteryzowały się gospodarstwa do 5 ha¹⁶. Dowodzi tego, największy koszt przypadający na 1 ha. W tej grupie obszarowej zaobserwowano duży udział gospodarstw ogrodniczych i trzodowo-drobiarskich. W gospodarstwach od 10 ha koszty ponoszone na 1 ha ukształtowały się na zbliżonym poziomie.

Analizując strukturę kosztów ogółem zauważono, że w gospodarstwach o powierzchni powyżej 50 ha występował mniejszy udział amortyzacji a większy udział kosztów czynników zewnętrznych. Największy udział amortyzacji odnotowano w gospodarstwach od 5 do 10 ha (patrz: Wykres 53).

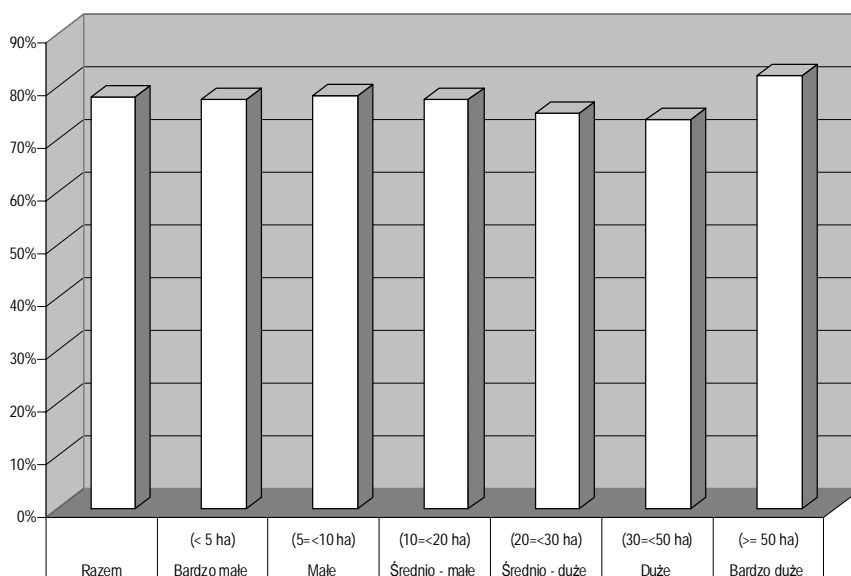
Wykres 53 **Struktura kosztów ogółem według klas powierzchni użytków rolnych**

¹⁶ Patrz: przypis 1 na str. 7.

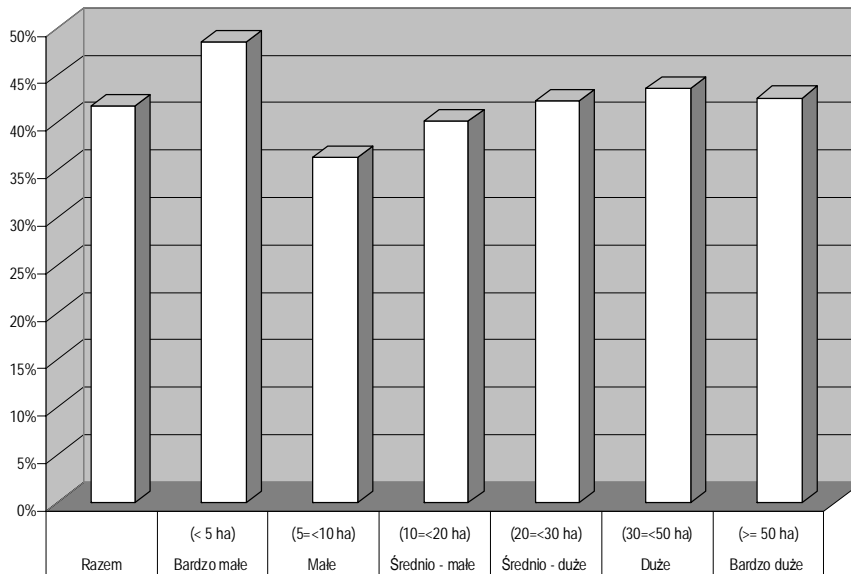
Relacja kosztów ogółem do produkcji ogółem wykazywała wyraźną tendencję spadkową (tym samym wzrost produktywności kosztów) wraz ze wzrostem powierzchni gospodarstw, do 50 ha (patrz: Wykres 54). O przerwaniu tendencji w gospodarstwach powyżej 50 ha decydowały wysokie koszty czynników zewnętrznych, przede wszystkim pracy najemnej (patrz: Wykres 54 oraz Wykres 58). Najmniejszy koszt wytworzenia 100 złotych produkcji zaobserwowano w gospodarstwach od 30 do 50 ha (73 zł). Można więc powiedzieć, że działalność rolnicza w tych gospodarstwach była najbardziej opłacalna.

Wykres 54 **Wskaźnik względnej wysokości kosztów według klas powierzchni użytków rolnych**

W gospodarstwach o powierzchni powyżej 5 ha obserwowana jest wyraźna tendencja wzrostu relacji kosztów bezpośrednich w produkcji ogółem (patrz: Wykres 55). Jest to całkiem zrozumiałe zważywszy, że wraz ze wzrostem skali produkcji zmniejszał się udział kosztów „pośrednich” = stałych.

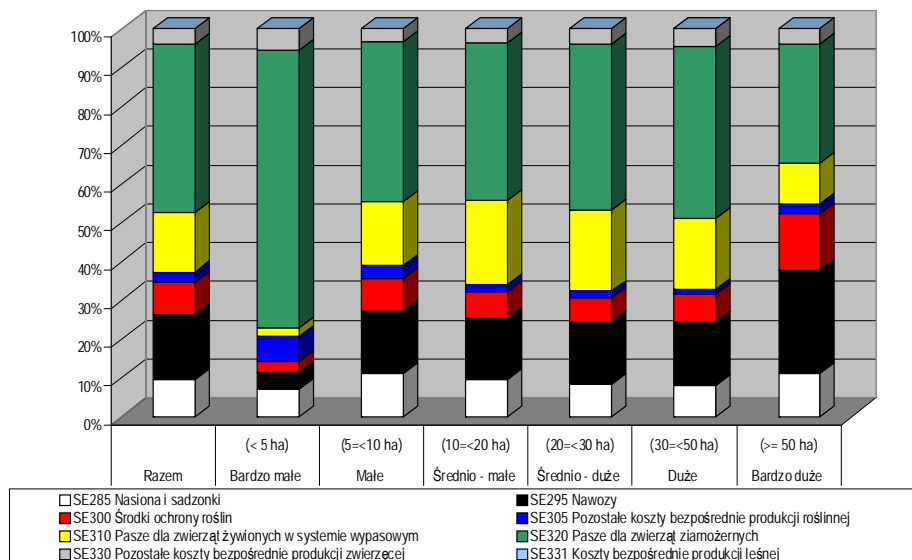
Wykres 55 Relacja kosztów bezpośrednich w produkcji ogółem według klas powierzchni użytków rolnych

Analiza struktury kosztów bezpośrednich (patrz: Wykres 56) potwierdziła wszystkie dotychczasowe obserwacje, a mianowicie:

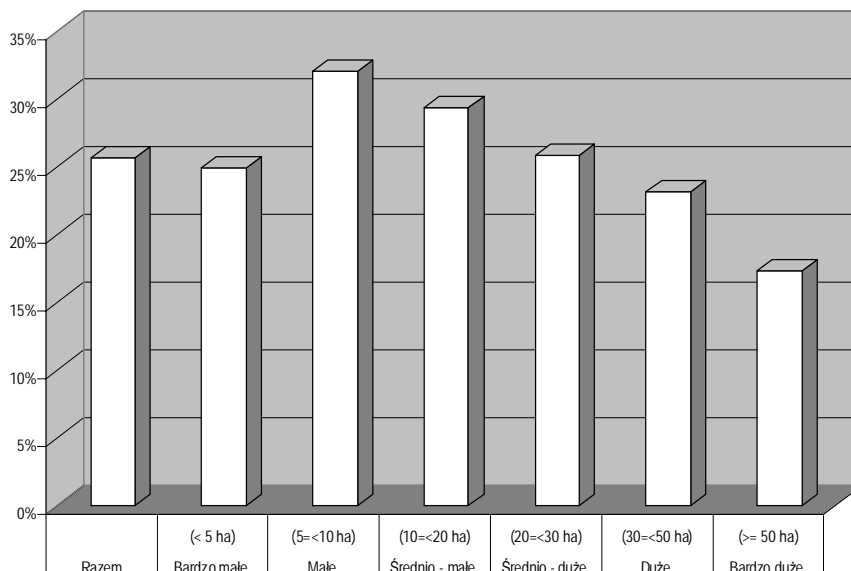
- duży udział kosztu pasz zwierząt ziarnożernych (trzody i drobiu) w gospodarstwach bardzo małych (do 5 ha) i jednocześnie znikomy koszt pasz zwierząt żywionych w systemie wypasowym;
- niski udział kosztu pasz w gospodarstwach o powierzchni powyżej 50 ha;
- bardzo wysoki udział kosztu nawozów i środków ochrony roślin w gospodarstwach bardzo dużych (powyżej 50 ha).

Wykres 56 Struktura kosztów bezpośrednich według klas powierzchni użytków rolnych

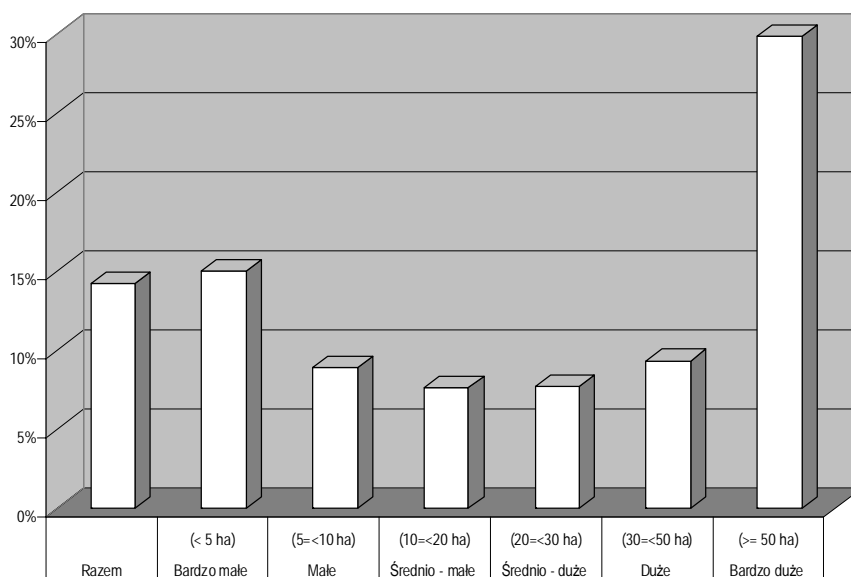
Tendencja zmniejszania relacji amortyzacji do wartości dodanej brutto w gospodarstwach o powierzchni powyżej 5 ha miała charakter liniowy. Wyjątek stanowiły gospodarstwa bardzo małe (patrz: Wykres 57).

Wykres 57 Relacja amortyzacji do wartości dodanej brutto według klas powierzchni użytków rolnych

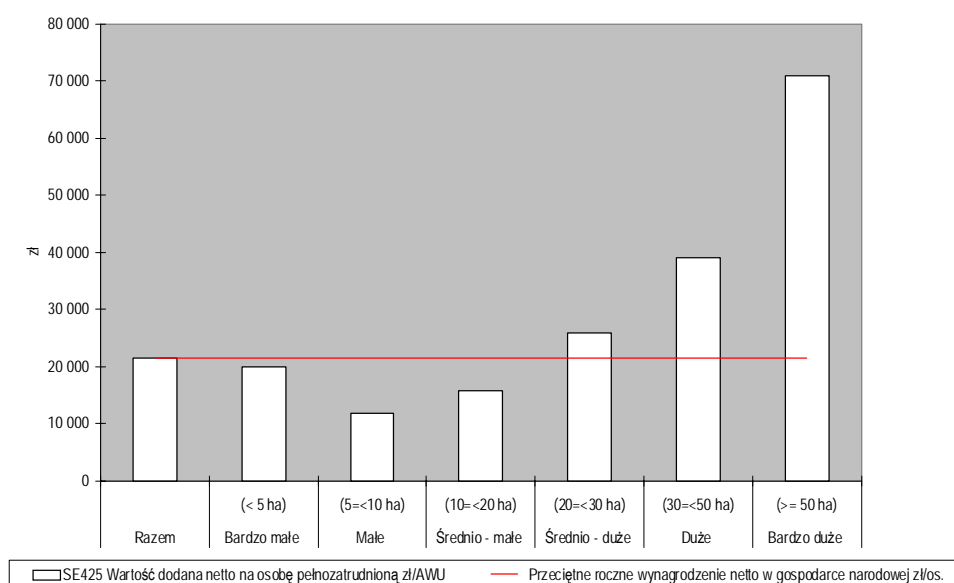
W gospodarstwach o powierzchni od 5 do 50 ha relacja kosztów czynników zewnętrznych do wartości dodanej netto ukształtowała się na zbliżonym poziomie (patrz: Wykres 58). Relacja ta w gospodarstwach o powierzchni poniżej 5 ha i powyżej 50 była zasadniczo różna ze względu na charakter prowadzonej w nich działalności (pracochłonna produkcja ogrodnicza i oparte na pracy najemnej uprawy polowe). Gospodarstwa duże angażowały obce czynniki wytwórcze (czynsze za dodzierżawioną ziemię i odsetki).

Wykres 58 Relacja kosztów czynników zewnętrznych do wartości dodanej netto według klas powierzchni użytków rolnych

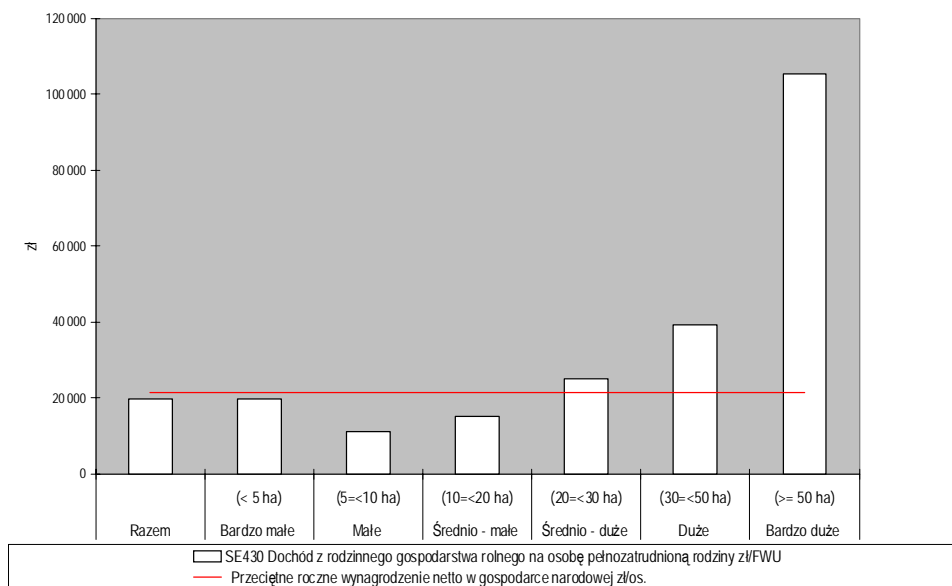
Analizując wartość dodaną netto oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w odniesieniu do nakładów pracy (jednocześnie porównując do przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej¹⁷) należy stwierdzić, że jedynie gospodarstwa większe (o pow. powyżej 20 ha) gwarantowały dochody na poziomie co najmniej wynagrodzenia netto (patrz: Wykres 59 oraz Wykres 60). Nie należy jednak zapominać co wpływa na poziom tego dochodu. Bardzo istotny wpływ na poziom zrealizowanego dochodu miały dopłaty do działalności operacyjnej. Najniższy ich udział (14%) w tworzeniu dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego odnotowano w grupie gospodarstw małych (od 5 do 10 ha) (patrz: Wykres 61).

Wykres 59 Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas powierzchni użytków rolnych

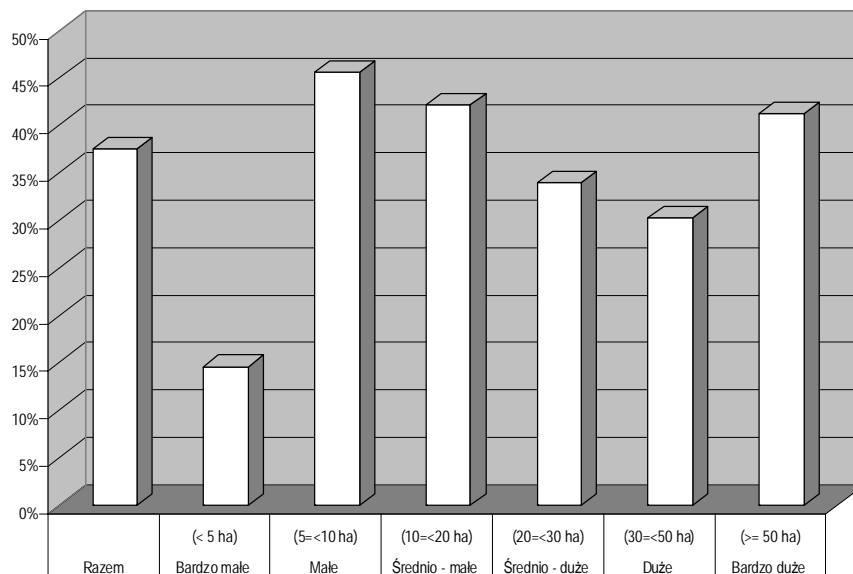

¹⁷ Patrz: przypis 8, na str. 15.

Wykres 60 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas powierzchni użytków rolnych

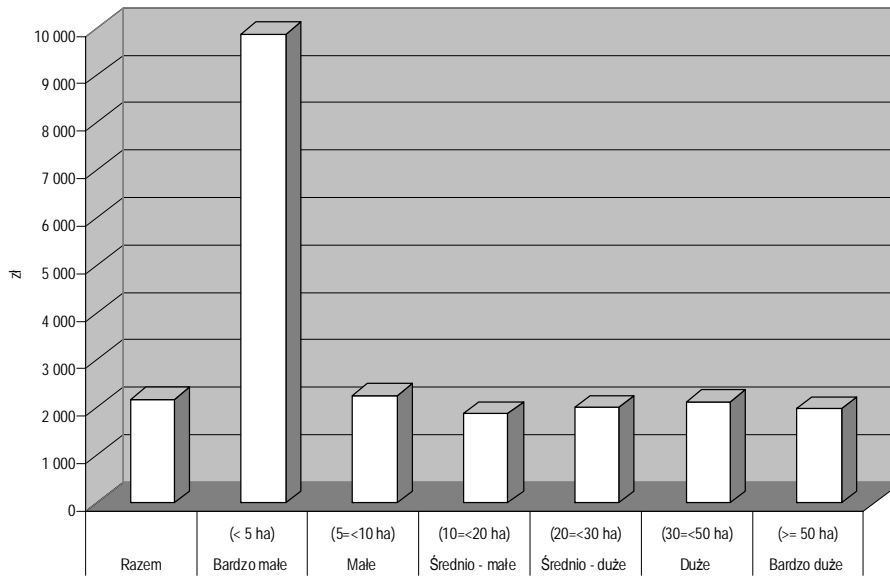

Wykres 61 Udział dopłat do działalności operacyjnej w dochodzie z rodzinnego gospodarstwa rolnego według klas powierzchni użytków rolnych

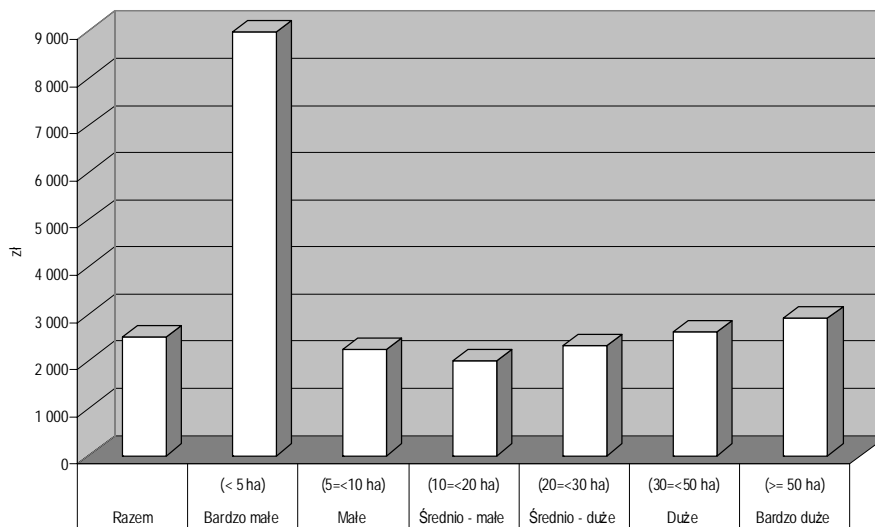

Podobne tendencje zaobserwowano analizując wartość dodaną netto oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni użytków rolnych (patrz: Wykres 62 oraz Wykres 63). Wyjątkiem były gospodarstwa o powierzchni poniżej 5 ha. W tym przypadku do działalności (tucz trzody i drobiu) nie potrzebna jest duża powierzchnia, a pasze są kupowane, a nie produkowane przez gospodarstwa. Stąd bardzo dobre wyniki w przeliczeniu na powierzchnię. Do tej grupy gospodarstw wchodzi również gospodarstwa ogrodnicze, które osiągały dużą nadwyżkę i dochód w przeliczeniu na jednostkę powierzchni.

Wykres 62 Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według klas powierzchni użytków rolnych

Wykres 63 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według klas powierzchni użytków rolnych

3.4. Wnioski

1. Najwięcej gospodarstw włączonych do pola obserwacji Polskiego FADN (52%) znajdowało się w typie mieszanym. Są to gospodarstwa wielokierunkowe, czyli nastawione na produkcję roślinną i zwierzęcą. Pomimo tego, że gospodarstwa te dysponowały największymi zasobami wytwórczymi, to osiągały najniższy dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych własnych oraz na osobę pełnozatrudnioną i w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej. Sytuacja ekonomiczna tej grupy gospodarstw w największym stopniu kształtowana była przez udział dopłat w dochodzie z rodzinnego gospodarstwa rolnego.
2. Najkorzystniejsze wyniki ekonomiczne uzyskały gospodarstwa specjalizujących się chowie zwierząt ziarnożernych oraz w uprawach ogrodniczych i w uprawach trwałych. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że dochody gospodarstw ogrodniczych i trwałych kształtowane były głównie przez rynek. Świadczy o tym niski udział dopłat w tworzeniu dochodu w tych gospodarstwach.
3. Poziom zużycia wewnętrznego (produktów wytworzonych w gospodarstwie rolnym) oraz przekazania produktów do gospodarstwa domowego wskazuje na wciąż powszechny w polskim rolnictwie model gospodarstwa tradycyjnego o organicznej strukturze i zarządzaniu.
4. Najwyższą wartość dodaną netto w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych wśród grup gospodarstw ustalonych na podstawie użytych 3 kryteriów grupowania (TF8, ES6, UAA6), uzyskały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych (15 824 zł), gospodarstwa z przedziału wielkości ekonomicznej 40 - 100 ESU (4 055 zł) i gospodarstwa z przedziału wielkości obszarowej do 5 ha użytków rolnych (9 875 zł). Na drugim biegunie, z wartościami najniższymi znalazły się gospodarstwa mieszane (1 611 zł), gospodarstwa od 2 ESU do 4 ESU (2 029 zł) i gospodarstwa posiadające od 10 do 20 ha użytków rolnych (1 884 zł).
5. Najwyższy dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną uzyskały gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt ziarnożernych (49 445 zł), gospodarstwa z przedziału wielkości ekonomicznej 100 i więcej ESU (542 888 zł) i gospodarstwa z przedziału wielkości obszarowej 50 i więcej ha (205 575 zł). Na drugim biegunie, z wartościami najniższymi znalazły się gospodarstwa mieszane (20 711 zł), gospodarstwa od 2 ESU do 4 ESU (14 139 zł), gospodarstwa z przedziału wielkości obszarowej 5 - 10 ha (15 099 zł).

6. Najwyższy udział dopłat w dochodzie z rodzinnego gospodarstwa uzyskały gospodarstwa mieszane (50%), gospodarstwa z przedziału wielkości ekonomicznej do 4 ESU (50%) i gospodarstwa z przedziału wielkości obszarowej 5 do 10 ha (46%). Na drugim biegunie, z wartościami najniższymi znalazły się gospodarstwa ogrodnicze (6%), gospodarstwa od 40 ESU do 100 ESU (24%), gospodarstwa z przedziału wielkości obszarowej do 5 ha (15%).
7. Przeciętne roczne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej (21 570 zł/osobę w 2007 r.) osiągnęły gospodarstwa znajdujące się w klasie wielkości ekonomicznej powyżej 16 ESU.
8. W analizowanych grupach gospodarstw występowało duże zróżnicowanie, jak również istniała wyraźna różnica pomiędzy wynikami obliczonymi dla gospodarstwa średniego i wynikami określonej grupy gospodarstw rolnych (grupowanie według klas wielkości ekonomicznej, typów rolniczych oraz klas użytków rolnych).

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

Druk i oprawa: Dział Wydawnictw IERiGŻ-PIB